

Analiza doprinosa kriminologije životnog vijeka razumijevanju delinkventnog ponašanja i činjenja kaznenih djela

Vukasović, Tihana

Master's thesis / Diplomski rad

2018

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zagreb, Faculty of Education and Rehabilitation Sciences / Sveučilište u Zagrebu, Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:158:742434>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-07-14**

Repository / Repozitorij:

[Faculty of Education and Rehabilitation Sciences - Digital Repository](#)

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Analiza doprinosa kriminologije životnog vijeka razumijevanju
delinkventnog ponašanja i činjenja kaznenih djela

Studentica

Tihana Vukasović

Zagreb, rujan, 2018.

Sveučilište u Zagrebu
Edukacijsko – rehabilitacijski fakultet

Diplomski rad

Analiza doprinosa kriminologije životnog vijeka razumijevanju
delinkventnog ponašanja i činjenja kaznenih djela

Studentica

Tihana Vukasović

Mentor

doc.dr.sc. Dalibor Doležal

Zagreb, rujan, 2018.

Zahvaljujem profesoru i mentoru, doc.dr.sc. Doležalu, koji se sa svojim vođenjem i motiviranjem studenata ističe u izvrsnosti. Vaše znanje, strpljenje i ljubav prema socijalnoj pedagogiji vodilja je mnogim mladim stručnjacima pa tako i meni osobno. Hvala Vam što niste jedan od mnogih!

Hvala mojim Ljudima! Vi – koji ste bili uz mene kroz ovo cijelo putovanje, hvala vam na svakoj riječi podrške, motivacije, pohvale, na svakoj šali, razgovoru, druženju, učenju. Hvala što ste svojim kvalitetama upotpunili i mene, hvala što ste dio moje priče.

Najveće priznanje ide mojoj obitelji! Vi ste zaslužni za ovaj trenutak i zato vam hvala. Vaša nesebičnost, ljubav i usmjeravanje rezultiralo je ovim uspjehom. Ovaj trenutak je naš trenutak, a ovu sreću i ponos dugujem vama. Posebno priznanje u izradi ovog rada ide Marulu. Hvala što si bio tu kad je bilo najpotrebnije!

Hvala!

Izjava o autorstvu rada

Potvrđujem da sam osobno napisala rad *Analiza doprinosa kriminologije životnog vijeka razumijevanju delinkventnog ponašanja i činjenja kaznenih djela* i da sam njegova autorica. Svi dijelovi rada, nalazi ili ideje koje su u radu citirane ili se temelje na drugim izvorima jasno su označeni kao takvi te su adekvatno navedeni u popisu literature.

Ime i prezime: Tihana Vukasović

Mjesto i datum: Rujan, 2018.

Naslov rada: Analiza doprinosa kriminologije životnog vijeka razumijevanju delinkventnog ponašanja i činjenja kaznenih djela

Studentica: Tihana Vukasović

Mentor: doc.dr.sc. Dalibor Doležal

Program/Modul: Socijalna pedagogija/Odrasli

Sažetak rada:

Kriminologija od svojih početaka proučava činjenje kaznenih djela kao socijalni fenomen koji uključuje povod, posljedice i razvoj ponašanja, stoga su tijekom godina nastala razna teorijska objašnjenja koja se tradicionalno svrstavaju u tri grupe teorija – biološke, psihološke i sociološke. Pojavom koncepta kriminalne karijere razvijaju se nove teorije tzv. „kriminologije životnog vijeka“.

Kriminologija životnog vijeka fokus stavlja na promjene koje se događaju u životnom vijeku pojedinca, ali i istražuje individualne i životne okolnosti koje dovode do pojave delinkventnog ponašanja i činjenja kaznenih djela. Ovdje se ne radi o jednoj teoriji, već o skupini teorija koje pokušavaju objasniti nastanak, ustrajnost u činjenju kaznenih djela i razloge prestanka.

Glavni cilj ovog rada je prikazati i objasniti kompleksnost kriminologije životnog vijeka te istaknuti sličnosti i razlike s tradicionalnim kriminološkim gledištem na činjenje kaznenih djela s obzirom na odabrane kategorije.

Ključne riječi: kriminologija, kriminološke teorije, kriminalna karijera, kriminologija životnog vijeka

Paper title: Analysis of the contribution of life-course criminology to understanding of delinquent behavior and criminal conduct

Student: Tihana Vukasović

Mentor: doc.dr.sc. Dalibor Doležal

Program/Module: Social Pedagogy/Adults

Summary:

From its beginnings criminology has been studying criminality as a social phenomenon which includes nature, causes, consequences and the development of behaviour. Many different theories of criminology have developed throughout the past years which are classified in three groups: biological, psychological and sociological. With the new insights in research of the concept of criminal career, new theories are developing under the name "Life-course criminology".

Life-course criminology focuses on the interplay of changes in individual's life, investigating both the causes and consequences of crime and offending. Life-course criminology is composed of series of theories that try to explain the causes of criminal offences, persistence in and withdrawal from crime.

The aim of this thesis is to provide an overview and explain the complexity of the life-course criminology, and highlight the similarities and differences with the classical school of criminology according to the selected categories.

Keywords: criminology, criminological theories, criminal career, life-course criminology

SADRŽAJ

1	Uvod.....	1
2	Tradicionalni pristup objašnjenju činjenja kaznenih djela.....	2
3	Koncept kriminalne karijere.....	5
3.1	Dimenzije kriminalne karijere.....	6
3.1.1	Participacija u činjenju kaznenih djela.....	7
3.1.2	Učestalost činjenja kaznenih djela.....	8
3.1.3	Težina počinjenih kaznenih djela.....	9
3.1.4	Duljina „kriminalne karijere“.....	10
4	Kriminalitet i kriminologija životnog vijeka kao područje istraživanja.....	11
5	Kriminologija životnog vijeka.....	12
6	Stupovi kriminologije životnog vijeka.....	14
6.1	Paradigma prevencije rizičnih faktora.....	14
6.2	Razvojna kriminologija.....	15
6.3	Kriminologija životnog vijeka.....	16
7	Četiri smjernice kriminologije životnog vijeka.....	16
7.1	Povijesna priroda vremena i mjesta.....	17
7.2	Značenje vremena u ljudskom životu.....	17
7.3	Povezanost ljudskih života.....	18
7.4	Ljudsko djelovanje.....	19
8	Konkurentne perspektive.....	19
8.1	Stabilnost i kontinuiranost u činjenju kaznenih djela.....	21
8.2	Individualni izbori.....	21
8.3	Čimbenici koji pridonose činjenju kaznenih djela.....	22
9	Teorije kriminologije životnog vijeka.....	22
9.1	Statičke teorije u području kriminologije životnog vijeka.....	23
9.1.1	Moffit – dualna taksonomija.....	24
9.2	Dinamičke teorije u području kriminologije životnog vijeka.....	27
9.2.1	Sampson i Laub – Teorija dobno uvjetovane neformalne socijalne kontrole.....	27
9.2.2	Farrington – Teorija integriranog kognitivnog antisocijalnog potencijala.....	29
10	Analiza tradicionalnog i pristupa kriminologije životnog vijeka u objašnjavanju kriminaliteta.....	33

10.1	Uzroci činja kaznenih djela iz perspektive različitih teorijskih skupina	33
10.2	Kriminološka misao o maloljetnim i odraslim počiniteljima kaznenih djela	38
10.3	Proučavanje prirode kaznenog djela u odnosu na teorijske skupine	40
10.4	Prevenzijski pristupi činjenju kaznenih djela	42
11	Zaključak.....	45
12	Literatura.....	47

1 UVOD

Kriminalitet kao društvena pojava, ali i pojedini delikti u fokusu su istraživača i različitih politika već dugi niz godina. Prema Singeru i suradnicima (2002:19): „*Kriminologija je empirijska znanost.*“, stoga se oduvijek bavila proučavanjem kaznenih djela, počiniteljima i okolinom. Tradicionalni pristup objašnjavanju delinkvencije i činjenja kaznenih djela je uključivao proučavanje povoda posljedica i razvoja kriminaliteta.

Kroz proučavanje statistike postalo je vidljivo da je istraživanja važno usmjeriti na pojedinca i kaznena djela koja čini kako bi se dobili neki novi uvidi o uzročnosti kriminaliteta. Jedno od ključnih istraživanja su napravili Wolfgang i suradnici (1972., prema Blumstein, Cohen i Farrington, 1988.) čiji su rezultati pokazali kako postoji mala grupa počinitelja, koja čini ozbiljna kaznena djela i u velikoj mjeri doprinose pojavi kriminaliteta. Na temelju ovih rezultata se pokazalo kako postoji određeni fenomen koji je poslije nazvan „kriminalna karijera“ (Blumstein, Cohen i Farrington, 1988.). Kriminalna karijera ne predstavlja novu teoriju kriminaliteta, ali konstrukt na kojem se temelji predstavlja mogućnost razvoja novih teorijskih pravaca. Na konceptu kriminalne karijere razvile su se teorije pod nazivom „razvojna kriminologija životnog vijeka“ (Doležal, 2009.).

Kriminologija životnog vijeka pokušava dati odgovore na promjene koje se događaju unutar pojedinca kroz životni vijek, te kako se u skladu s tim promjenama mijenja činjenje kaznenih djela (Carlsson i Sarnecki, 2016.). Kao što je već naglašeno, ne radi se o jednoj teoriji, već o skupu teorija koje u svoj fokus stavljaju objašnjavanje nastanka, trajanja i razloge prestanka činjenja kaznenih djela.

Kako smo već spomenuli, nekim od ovih pitanja se bave i tradicionalne teorije kriminaliteta, stoga je cilj ovog rada utvrditi sličnosti i razlike između tradicionalnih kriminoloških teorija te novijih kriminoloških teorija nastalih na konceptu kriminalne karijere vezano uz objašnjenje kriminaliteta.

2 TRADICIONALNI PRISTUP OBJAŠNENJU ČINJENJA KAZNENIH DJELA

Kriminalitet kao društvena pojava prisutan je još od vremena antičke Grčke te su mnogi filozofi i znanstvenici pokušali odgovoriti na pitanje: "Zašto ljudi čine kaznena djela?" Još uvijek nema jedinstvenog odgovora, ali je vidljivo da postoje različiti pokušaji kako bi se odgovorilo na to pitanje. Kroz povijest su se razvile razne teorije koje su pokušale objasniti uzroke činjenja kaznenih djela, a tradicionalno ih svrstavamo u tri skupine: psihološke, biološke i sociološke (Singer, 1996.). Ono što je karakteristično za svaku ovu skupinu je činjenica da na uzroke gledaju iz svoje perspektive, a u skladu s tim doprinose novim saznanjima o kriminalitetu.

Biološke teorije kriminaliteta se javljaju na prijelazu s 19. na 20. stoljeće i kriminalitet, odnosno činjenje kaznenih djela objašnjavaju genetski uvjetovanim, odnosno, biološki pristup naglašava kako čovjek u sebi nosi naslijeđene biološke osobine koje u potpunosti ili djelomično mogu uzrokovati kriminalno ponašanje (Martinjak i Odeljan, 2016.). Razni autori (Lombroso, 1906., Dugdale 1877., Jacobs 1965., Schlapp i Smith 1928., prema Martinjak i Odeljan, 2016.), dakle, u svojim teorijskim pristupima ističu kako postoje biološki čimbenici koji predisponiraju osobu za činjenje kaznenih djela. Jedan od najpoznatijih predstavnika bioloških teorija je talijanski psihijatar i utemeljitelj antropološke teorije Cesare Lombroso. Spomenuti autor je vjerovao da se uzroci činjenja kaznenih djela kriju u organskim anomalijama pojedinca, dok su društveni uzroci tek podražaji koji aktiviraju te anomalije (Ellwood, 1912.). Lombroso je sva svoja istraživanja usmjerio na detekciju i razumijevanje kostura delinkvenata (poslije je proučavao i žive delinkvente) kako bi pronašao razliku između delinkventa i nedelinkvenata te konačno i navodi glavne karakteristike razlikovanja: ispunjeno i nisko čelo, spojene obrve, ispupčena čeljust i dugi udovi (ruke) koji su nerazmjerni veličini trupa. Ove karakteristike je nazvao atavističkim stigmama¹, a pojedince kod kojih se javljaju definirao 'rođenim zločincima' (Dragičević Prtenjača, 2014.). Lombroso razlikuje pet tipova 'zločinaca': rođeni zločinac, zločinac iz navike, duševno bolesni delinkventi, zločinci iz strasti i slučajni zločinci, a o pripadnosti određenom tipu ovisi koji su čimbenici (biološki, psihološki i sociološki) prevladali i u kojoj mjeri (Dragičević Prtenjača, 2014.). Iz sadašnje perspektive poznato nam je da je navedena teorija pretrpila razne kritike pa tako znamo da bi bila greška da se Lombroso rad

¹ **Atavizam** (lat. *atavus*: prapradjed), neočekivano javljanje nekih tjelesnih osobina dalekih predaka na potomku, čiji ih izravni preci nisu imali ili se na njima nisu vidjele. (<http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=4399>)

prihvati kao konačan, već je potrebno priznati važnost ovog rada u vidu kriminoloških istraživanja koja će se baviti proučavanjem veze između biologije čovjeka i činjenja kaznenih djela (Ellwood, 1912.).

Općenito, možemo istaknuti kako su ranija kriminološka istraživanja isticala kako pojedinci istupaju u željenom ponašanju samo zato što su biološki strukturalno međusobno različiti. Prema Ayugi (2007.) moderne biološke teorije kriminaliteta fokusiraju se na biološko nasljeđe, ali i na ekološki inducirane faktore. Ista autorica navodi kako je glavna značajka modernih bioloških teorija upravo ta što ne navode kako sama biologija čovjeka uzrokuje činjenje kaznenih djela, već smatraju da određeni biološki uvjeti mogu povećati vjerojatnost angažiranosti u npr. antisocijalnim ponašanjima koja mogu biti zakonski kažnjiva. Ove teorije se nazivaju biosocijalnim teorijama kriminaliteta stoga možemo zaključiti kako se novija istraživanja sve više okreću interdisciplinarnosti umjesto da su fokusirana unutar jednog znanstvenog područja.

Psihološke teorije kriminaliteta usredotočene su na to kako mentalni procesi utječu na individualne sklonosti nasilju. Psiholozi su često zainteresirani za povezanost između učenja, inteligencije i osobnosti te agresivnog ponašanja (Moore, 2011.). Autori Hirschi i Hindelang (1997., prema Moore, 2011.) tako zaključuju da inteligencija ima učinak na delinkvenciju, na način da su učenici s nižim IQ bodovima pokazivali slabije rezultate u školi što je rezultiralo slabijim prihvaćanjem od strane učitelja i kolega, a zatim su prihvaćanje i druge mogućnosti tražili drugdje. I druga istraživanja su se bavila povezanošću između IQ-a i delinkvencije ili antisocijalnog ponašanja (Lynam et al., 1993; Moffitt, Gabrielli, Mednick, & Schulsinger, 1981 i Koenen, Caspi, Moffitt, Rijdsdijk, & Taylor, 2006., prema Moore, 2011.), a rezultati su pokazali da ne postoji uzročno posljedična veza između IQ-a i delinkvencije, već je ona indirektna, odnosno, IQ utječe na medijatorske varijable kao što školski uspjeh, samokontrola, utjecaj devijantnog vršnjaka i sl.

Jedan od istaknutijih predstavnika ove grupe teorija je austrijski neurolog Sigmund Freud. Spomenuti teoretičar smatra da se ličnost sastoji od tri strukture: id, ego i superego. Id je struktura koja je prisutna od rođenja i uključuje instinktivna i primitivna ponašanja te je potpuno nesvjesna. Ego je komponenta koja se razvija iz ida, a odgovorna je za kontroliranje instinktivnih i primitivnih ponašanja koja proizlaze iz ida. Posljednja struktura je superego koji se razvija oko pete godine života i unutar njega su sadržani svi naši ideali i moralni standardi koje smo usvojili od roditelja i društva. Freudova psihoanaliza ističe kako je čovjek nesvjesno biće koje je u nemogućnosti vladati sam sa sobom. Psihoanalitičari smatraju da činjenje

kaznenih djela upravo leži u nemogućnosti čovjeka da spozna sam sebe, odnosno u nesvjesnom. Psihoanaliza naglašava kako se uzrok činjenja kaznenih djela javlja kada je pojedinac u nemogućnosti kontrolirati vlastite instinkte zbog neodgovarajućeg razvoja ega i superega (Friedlunder, 1947., prema Hagan, 2013.). Generalno, teorije iz ove skupine povezuju nedostatke u čovjekovoj ličnosti s delinkvencijom. Veliki broj psihoanalitički usmjerenih autora smatra da bilo kakvo oduzimanje, nečeg materijalnog ili pak emocionalno uskraćivanje dovodi pojedinca do frustracije, koja prema Dollardu (1929., prema Singer, Kovčo Vukadin i Cajner Mraović, 2002.) dovodi do agresije, a kao glavnu karakteristiku adolescenata ističe upravo nisku razinu tolerancije na frustraciju. Drugi pak navode kako zbog određenih nedostataka u ličnosti dolazi do težeg prilagođavanja zahtjevima društva u kojem živimo i njegovim normama i vrijednostima, a kada pojedinac nema jake veze sa socijalnom okolinom ulazi u situacije koje su pogodnije za činjenje kaznenih djela (Singer i sur., 2002.). Osim spomenutih, istraživanjima uzroka su se počeli baviti i znanstvenici iz područja psihijatrije koji su delinkventnu osobu opisali kao psihički abnormalnu osobu, sa oštećenom ličnošću i simptomima koji se svrstavaju pod pojam psihopatije (Singer i sur., 2002.), koji podrazumijeva bešćutnost, nepoštivanje normi društva u kojem živi, pomanjkanje međuljudskih odnosa, nedostatak osjećaja krivnje, ovisnost o drugima, seksualnu nezrelost, nemogućnost mijenjanja ponašanja unatoč kaznama i bezobzirnost u zadovoljavanju vlastitih potreba (Schneideru, 1942., prema Singer i sur., 2002.). Spomenute karakteristike stručnjaci iz ovog područja svrstavaju u grupu kriminalnih ličnosti, a nazivaju ih i sociopatskim ličnostima.

Treća skupina su sociološke teorije kriminaliteta koje su nastale kao reakcija na prethodne dvije skupine. Gledano iz sociološkog kuta zločin se javlja pri nastanku nepovoljnih društvenih pojava kojima se pojedinac ne može oduprijeti (Martinjak i Odeljan, 2016.). Singer i suradnici (2002.) navode kako su začeci socioloških teorija vezani uz belgijskog autora Queteleta koji ističe kako su opseg i struktura kriminaliteta konstantni ukoliko se ne mijenjaju socijalne, gospodarske i političke prilike neke zemlje. Važno je spomenuti i Gabriela Tarda koji je u kriminologiji poznat po teoriji imitacije pomoću koje objašnjava kriminalitet, za koji kaže da prvo postaje trend, a onda navika. Bonger (1943., prema Singer i sur., 2002.) također polazi od društvene uvjetovanosti kriminaliteta pa tako ističe važnost ekonomskih čimbenika koji u kapitalističkom društvu pogoduju nastanku parazitizma i sebičnosti zbog čega se pojedinac nemože potpuno integrirati u društvo i životne probleme pokušava riješiti činjenjem kaznenih djela. Osim spomenutih autora, važno je istaknuti jednog od značajnijih predstavnika ove skupine Emila Durkheima koji je razvio teoriju anomije. Pojam anomije predstavlja pretjeranu

nepreciznost i slabljenje "kolektivne ili zajedničke svijesti" koja se obično pojavljuje za vrijeme značajnih i teških društvenih događanja (npr. rat) kada slabe postojeća društvena pravila, a nova nisu formirana. Pojedinaac tada stvara vlastita pravila bez obzira na društvo i prema Durkheimu tada dolazi do pojave kriminaliteta (DiCristina, 2015.). Durkheimovu teoriju je nadogrudio i Robert Merton koji je proučavao društvene vrijednosti u odnosu na različite društvene slojeve pa tako zaključuje kako su vrijednosti i prilike isto definirane za sve, ali nisu jednako dostupne svima. Merton smatra da svi teže ostvarenju određenog statusa, a oni koji su opterećeni siromaštvom i drugim neprilikama teže ostvaruju svoje ciljeve i upravo zbog pritiska koji doživljavaju okreću se činjenju kaznenih djela (Merton, 1938.).

Edwin Sutherland kroz svoju teoriju diferencijalne asocijacije opisuje da je "kriminalno ponašanje naučeno u interakciji s drugim osobama putem komunikacije". Znači osoba čini kaznena djela zbog kontakata s osobama s kriminalnim ponašanjem zbog kojih postaje izolirana od anti – kriminalnih obrazaca. Navedeni kontakti mogu varirati u frekvenciji, trajanju, prioritetu i intenzitetu pa o svim ovim faktorima ovisi i razina uključenosti u kriminalne radnje (Cressey, 2013.). Sutherlandova teorija je naknadno nadopunjena konceptom motivacije koja osobu pokreće da se identificira s osobama koje čine kaznena djela jer se pokazalo da unatoč izloženosti kriminalnim radnjama ne postaju svi i vršitelji tih radnji (Martinjak i Odeljan, 2016.).

U sukusu Quteletove misli je da su korijeni kriminaliteta u ekonomskim i društvenim karakteristikama kulture nekog društva, te da: „(...) *svako društvo u sebi nosi klicu svih budućih zločina.*“ (Singer i sur., 2002:74)

3 KONCEPT KRIMINALNE KARIJERE

Blumstein, Cohen i Farrington (1988:2) koncept kriminalne karijere definiraju kao “longitudinalni niz kaznenih djela počinjenih od strane pojedinca koji ima istaknut niz kaznenih djela u određenom razdoblju.“. Uz pojam kriminalne karijere (*orig. criminal career*) često se veže i pojam karijernog kriminalca (*orig. career criminal*), međutim, ovi pojmovi u svojoj definiciji podrazumijevaju različite opise. Isti autori ističu kako pojam „karijera“ ima dva različita značenja.

Prvo značenje se odnosi na „napredovanje kroz život“, dok drugo podrazumijeva „način zarađivanja za život“. Ukoliko se fokusiramo na prvo značenje pojma tada govorimo o

kriminalnoj karijeri, dok drugo značenje objašnjava pojam karijernog kriminalca. Ono što bitno razlikuje ova dva pojma je upravo dio „zarađivanja za život“ jer kako gore navedeni autori ističu termin karijere u ovom području upotrebljava se kako bi se opisao slijed činjenja kaznenih djela u životu nekog pojedinca, a ne način na koji počinitelj koristi kriminalne radnje kao sredstvo zarade. Kako navodi Doležal (2009.) kriminalnu karijeru opisujemo kroz tri karakteristike: početak (*orig.* „*onset*“, „*initiation*“), trajanje (*orig.* „*duration*“) i kraj (*orig.* „*dropout*“, „*termination*“), a jedna od specifičnosti je ta da razdvaja osobu od počinjenih kaznenih djela. Važno je istaknuti kako konstrukt kriminalne karijere nije teorija kriminaliteta jer, kako navodi Doležal (2009:11.): „*ne specificira unutarne i vanjske čimbenike koji utječu na početak, razvoj, trajanje i prestanak kriminalnih aktivnosti.*“. Koncept kriminalne karijere možemo opisati kao način strukturiranja i organiziranja znanja oko ključnih karakteristika činjenja kaznenih djela u svrhu istraživanja i razumijevanja istog. Isto tako, koncept kriminalne karijere dopušta analizu najvažnijeg pojma u pravosuđu i kriminologiji – činjenje kaznenih djela (Blumstein i sur., 1988.). Doležal (2009.) ističe kako upravo sakupljanjem tih znanja možemo provjeravati točnost različitih teorija kriminaliteta, ali i zakonitosti i pretpostavke koje su nam ključne za stvaranje različitih teorija o kriminalnim karijerama.

3.1 DIMENZIJE KRIMINALNE KARIJERE

Paradigma kriminalne karijere prepoznaje kako pojedinci u jednom životnom trenutku počinju činiti kaznena, čine različite vrste kaznenih djela u određenoj stopi i na kraju prestanu s navedenim radnjama. Kako bi razjasnili navedene stavke i analizirali kriminalnu aktivnost nečije karijere važno je kvantitativnom metodom prikupiti podatke o kaznenom djelu (vrsta, broj, težina), o učestalosti činjenja kaznenih djela (samoiskaz ili službeni podaci), o vremenskom periodu unutar kojeg su počinjena kaznena djela te na kraju, na osnovu prikupljenih podataka, iznijeti pojedine zaključke o kriminalnoj karijeri (Doležal, 2009.). Isto tako, Doležal (2009., prema Blumstein i sur., 1986:12; Piquero, Farrington i Blumstein, 2007.) navodi dvije komponente na koje je podijeljena statistika unutar koncepta kriminalne karijere: 1. postotak ljudi koji čine kaznena djela unutar opće populacije, 2. opseg i priroda kaznenih djela koje je počinio pojedinac. Upravo iz navedenih komponenti možemo definirati dimenzije kriminalne karijere, a Doležal (2009., prema Blumstein i sur., 1986:1; Brame, Bushway, Paternoster, 2003; Piquero, Farrington i Blumstein, 2007; Kyvsgaard, 2007; Kazemian, 2007) navodi slijedeće četiri:

1. Participacija u činjenju kaznenih djela
2. Učestalost činjenja kaznenih djela
3. Težina počinjenih kaznenih djela
4. Duljina „kriminalne karijere“

Sullivan i Piquero (2016.) navode kako je svaka od ovih dimenzija važna za istraživanje i razumijevanje činjenja kaznenih djela pojedinca, ali i za razumijevanje kretanja kriminaliteta na razini društva. Spomenuti autori ističu kako je svaka od dimenzija iznjedrila neka nova pitanja i konstrukte koji se nameću kao zanimljive teme istraživačima ovog koncepta.

3.1.1 Participacija u činjenju kaznenih djela

Kao što i sama riječ kaže, participacija definira sudjelovanje, u ovom okviru sudjelovanje u činjenju kaznenih djela, stoga razlikuje pojedince počinitelje od onih koji ne sudjeluju u kriminalnim radnjama. Participacija se sagledava na dva načina. Prvi obuhvaća počinitelje koji su u određenom životnom periodu počinili makar jedno kazneno djelo, a drugi se odnosi na počinitelje koji su trenutno aktivni za vrijeme promatranja stanja i kretanja kriminaliteta. Važno je istaknuti kako će u određenom periodu promatranja kriminaliteta biti zabilježeni aktivni prekršitelji, ali i oni koji su počinili jedno ili više kaznenih djela do polazne točke mjerenja (Piquero, Farrington i Blumstein, 2007.). Doležal (2009.) ističe kako nam veće vremensko razdoblje mjerenja nečije kriminalne aktivnosti daje jasniju sliku o kriminalnoj karijeri tog pojedinca, ali i općenito o kriminalitetu. Prikupljanje podataka se vrši na dva načina; samoiskazom i službenim podacima, ali se u obzir uzimaju i karakteristike počinitelja te počinjenog kaznenog djela. Upravo za otkrivanje specifičnosti počinitelja je korisna metoda *samoiskaza* pomoću koje možemo saznati detalje o obitelji pojedinca, njegovom socijalnom statusu ili pripadnosti nekim grupama. Kako je već navedeno, metodom samoiskaza saznajemo specifičnosti počinitelja, ali i kaznenog djela te moguće odgovore o njihovoj povezanosti. Prednosti ovog pristupa su usredotočenost na pojedinca i otkrivanje broja počinjenih djela koja nisu dio službene statistike, dok se nedostaci ogledaju kroz namjerno izostavljanje pojedinih kaznenih djela, preuveličavanje pri davanju samoiskaza kao i zaboravljanje određenih pojedinosti ili djela u trenutku davanja samoiskaza (Doležal, 2009.).

Korisne informacije se prikupljaju i iz *službenih podataka* (policijske ili sudske statistike) koji osim počinjenog kaznenog djela uzimaju u obzir i neke druge karakteristike kao

što su demografske i socijalne prilike. Nedostatak ovog pristupa leži u „tamnoj brojci kriminaliteta“, odnosno koriste se podaci samo za ona kaznena djela koja su prijavljena, a poznato nam je da je broj kaznenih djela puno veći u svojoj brojnosti. Drugi nedostatak se ogleda u činjenici da statistike određenih službi svoju pažnju usmjeravaju samo na ona djela koja su oni okarakterizirali kao „ozbiljna“ pa tako neka počinjena kaznena djela ne postanu dio spomenutih statistika (Doležal, 2009.).

Zaključak koji možemo proizvesti iz navedenih prednosti i nedostataka je taj da za razumijevanje nečije kriminalne karijere u obzir moramo uzeti različite pristupe i metode jer samo na takav način možemo dobiti kompletniju sliku o počinitelju i njegovim kaznenim djelima.

Piquero i suradnici (2007.) navode kako se, neovisno o metodi prikupljanja podataka pomoću kojih proučavamo participaciju, nameću tri zaključka. Prvi je da muškarci češće čine kaznena djela u odnosu na žensku populaciju, pogotovo kad su u pitanju teža djela; drugi zaključak ističe rasne razlike, odnosno navedeni autori govore o pripadnicima crne rase kao o pojedincima koji imaju veću stopu participacije, ali kako Doležal (2009:20) navodi u svom radu: *„treba naglasiti kako se velika većina ovih istraživanja temelji na američkim istraživanjima i u obzir treba uzeti povijesne i društvene karakteristike američkog društva prilikom interpretacije dostupnih podataka.“*. Treće, Piquero i sur., (2007.) navode kako postoji jaka veza između dobi i participacije u činjenju kaznenih djela, odnosno što je dob participacije niža, veća je vjerojatnost da će kriminalna karijera trajati dulje.

3.1.2 Učestalost činjenja kaznenih djela

Blumstein, Cohen, Roth i Visser (1986.) navode kako je učestalost činjenja kaznenih djela druga dimenzija koja je važna u proučavanju kriminalne karijere. Kao i kod participacije, učestalost činjenja kaznenih djela se mjeri samoiskazom prijašnjih počinjenih kaznenih djela i službenim podacima o prijašnjim uhićenjima i osudama, a Farrington, Ttofi, Crago i Coid (2014.) u svom radu navode kako je učestalost činjenja kaznenih djela veća prema samoiskazima, nego kada proučavamo službene podatke. Vidljivo je da se radi o retrospektivno prikupljenim podacima koji nam mogu pomoći u dobivanju jasnije slike o kriminalnoj karijeri pojedinca, odnosno o njegovoj učestalosti činjenja kaznenih djela, ali ne možemo očekivati da

ćemo imati jasnu sliku o broju kaznenih djela. Kako smo naveli i prije, oba pristupa imaju svojih nedostataka; kod metode samoiskaza dovodimo u pitanje koliko se osoba sjeća i je li prijavila sva djela, dok se s druge strane kod službenih podataka uzimaju u obzir samo ona djela koja su dovela do uhićenja, a kako navodi Blumstein i suradnici (1986., prema Doležal, 2009.) radi se o jako malom broju uhićenja. Isti autori su u svojim istraživanjima proučavali i karakteristike pojedinaca pa su tako došli do zaključka da postoje razlike u odnosu na početak kriminalne karijere, zlouporabu droga, nezaposlenost i prijašnju kriminalnu aktivnost. Blumstein i suradnici (1986.) tako zaključuju da pojedinci koji kriminalnu karijeru započnu u ranom životnom razdoblju, zlorabe droge, nezaposleni su dulje vrijeme i kojima su kaznenih djela brojnija – generalno imaju veću učestalost činjenja kaznenih djela od ostalih. Spomenuti autori navode kako ovi rezultati sugeriraju generalnu stabilnost u učestalosti činjenja kaznenih djela od strane aktivnih počinitelja te ih sukladno tim rezultatima možemo podijeliti na počinitelje s višom i manjom učestalošću činjenja kaznenih djela.

3.1.3 Težina počinjenih kaznenih djela

Ova dimenzija opisuje težinu i ozbiljnost počinjenih kaznenih djela, ali pokušava opisati i određene uzorke i karakteristike između počinjenih djela. Odnosno, ova dimenzija promatra eskaliraju li kaznena djela nekog pojedinca u težini tijekom njegove kriminalne karijere ili svojom raznolikošću ne pokazuju određeni uzorak (Blumstein i sur., 1986.). Doležal (2009.) navodi kako je unutar ove dimenzije važno i prepoznati ostaju li počinitelji konzistentni u činjenju kaznenih djela, odnosno dolazi li do specijalizacije i u kojem trenutku. Autor navodi kako nam povećanje učestalosti činjenja kaznenih djela može pokazati događa li se prelazak iz sfere činjenja blažih kaznenih djela u sferu činjenja težih kaznenih djela, ali naglašava kako to ne mora biti pravilo. Piquero, Farrington i Blumstein (2007., prema Doležal, 2009.) navode 4 značajke kroz koje se promatra individualna učestalost činjenja kaznenih djela, a to su:

1. Težina kaznenog djela – usmjerenost ka činjenju težih kaznenih djela
2. Eskalacija – razvoj kriminalne karijere počevši od lakših i napredujući prema težim kaznenim djelima
3. Specijalizacija – ponavljanje djela iste vrste
4. Kombiniranje između kaznenih djela (*orig. crime-type switching*)

Razna istraživanja su usmjerena na gore navedene značajke. Istražujući specijalizaciju (Le Blanc i Frechette, 1989., Piquero et al., 1999., prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2007.) navode kako ćemo taj fenomen češće sresti kod odraslih počinitelja s dužom kriminalnom

karijerom, nego kod maloljetnih počinitelja. Istraživačima je zanimljiva i značajka 'kombiniranja između kaznenih djela' pa tako Doležal (2009.) u svom radu navodi istraživanje od Soothill, Francis i Fligelstone iz 2002. koji su u periodu od 5 godina istraživali razlike u kriminalnoj aktivnosti na muškom i ženskom uzorku iz dvije kohorte ispitanika iz 1953. i 1958. godine. Rezultati su pokazali raznolikost između kohorti, ali i značajnu razliku između muškaraca i žena. Doležal (2009.) ističe kako je glavna značajka spomenutog istraživanja ta da saznanje o podjelama počinitelja prema kaznenim djelima koje je činio u prošlosti ili za koja je osuđen na izdržavanje kazne zatvora više nije dovoljno za predviđanje smjera kriminalne karijere. Doležal (2009:23) zaključuje kako: „*je potrebno početi istraživati uzorke i specifičnosti kombiniranja kaznenih djela koji mogu dodatno rasvijetliti neke specifičnosti kriminalne karijere pojedinca ovisno o kombinaciji kaznenih djela.*“

3.1.4 Duljina „kriminalne karijere“

Trajanje nečije kriminalne karijere možemo definirati kao period koji traje od inicijacije (prvog kaznenog djela) do potpunog prestanka činjenja kaznenih djela. Iako mnogi istraživači tvrde da osobe koje ranije krenu s činjenjem kaznenih djela imaju dužu kriminalnu karijeru (Hamparian et al., 1978., Krohn et al., 2001., prema Piquero, Farrington i Blumstein, 2007.) puno manje istraživača se bavi temom trajanja kriminalne karijere prvenstveno zbog poteškoća definiranja istinskog kraja nečije individualne karijere. Piquero, Piquero, Terry i Youstin (2008.) navode kako se trajanje kriminalne karijere razlikuje s obzirom na različitu literaturu koja se bavi ovim područjem pa tako varira od 5 do 11 godina, a rezultati ovise o izvoru podataka, vrsti uzoraka, i duljini perioda praćenja. Piquero i suradnici (2008., prema Doležal, 2009.) sumirajući razne spoznaje iz ovog područja zaključuju kako se početak kriminalne karijere događa između 8. i 14. godine života, dok je prestanak oko 20. i 29. godine. Doležal (2009:26) smatra da je upravo trajanje kriminalne karijere najveće u području istraživanja fenomena kriminalne karijere jer u sebi sadrži, kako kaže: „*cjelokupni kriminalni „opus“ koji ima mnogo specifičnosti(...).*“.

Vidimo kako je fenomen kriminalne karijere kompleksno područje koje unutar sebe ima još mnogo neodgovorenih pitanja, a odgovaranje na ta pitanja može pomoći u prevenciji kriminaliteta koja je u fokusu modernih politika.

Kako je već navedeno na početku ovog poglavlja, iako kriminalna karijera ne predstavlja novu teoriju kriminaliteta, konstrukt na kojem se temelji otvara mogućnosti za razvitak nekih novih teorijskih pravaca. Upravo proučavanje navedenih dimenzija i spoznaja

da nečija kriminalna karijera započinje u adolescenciji i završava u odrasloj dobi, kako navodi Doležal (2009.), rezultirala je novim pristupom u proučavanju uzroka i fenomena kriminaliteta unutar kojih se razvija nekoliko novih teorija, a taj pristup se naziva „razvojna kriminologija životnog vijeka“ (orig. Life-course/Developmental Criminology).²

4 KRIMINALITET I KRIMINOLOGIJA ŽIVOTNOG VIJEKA KAO PODRUČJE ISTRAŽIVANJA

Norveški kriminolog Skardhamar (2010., prema Carlsson i Sarnecki 2016:1) definirao je razliku između kriminologije životnog vijeka³ i tradicionalnih kriminoloških teorija na sljedeći način: „Dok klasične teorije kriminaliteta raspravljaju o razlikama u činjenju kaznenih djela između ljudi, DLCC teorije su primarno fokusirane na razlike u činjenju kaznenih djela unutar pojedinca kroz vrijeme.“ Skardhamar (2010., prema Carlson i Sarnecki 2016.) tako objašnjava kako kriminologiju životnog vijeka, od ostalih kriminoloških pristupa i teorija, razlikuje ništa drugo već promjena u perspektivi gdje se fokus pomiče s razlika u činjenju kaznenih djela *između ljudi* na razliku u činjenju kaznenih djela *unutar čovjeka*. Kriminologiju životnog vijeka tako zanima pojedinac koji napreduje kroz vrijeme i mjesto te kako se činjenje kaznenih djela mijenja ili ostaje stabilno kroz navedene promjene. Iako se od početka kriminoloških proučavanja shvaćala važnost međutjecaja dobi i činjenja kaznenih djela, naglasak na međusobnu povezanost tek se ostvaruje 70-ih godina prošlog stoljeća (Quetelet 1831., Wolfgang et al., 1972., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.). Wolfgang i suradnici su (1972., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.) napravili istraživanje (Philadelphia Birth Cohort) koje je iznjedrilo važan podatak, a to je da je mali dio počinitelja, između 5 i 10% od date populacije, odgovoran za većinu kaznenih djela počinjenih od strane te iste populacije te ih je nazvao „kroničnim počiniteljima kaznenih djela“ i postavio tri pitanja (Carlsson i Sarnecki, 2016.):

1. Tko su ti individualci?
2. Mogu li se unaprijed identificirati?
3. Što bi ih moglo natjerati da prekinu s činjenjem kaznenih djela?

² Developmental and Life course Criminology – u daljnjem tekstu DLCC

³ Life course criminology – u daljnjem tekstu kriminologija životnog vijeka

Od tada se kao glavna zadaća kriminologije životnog vijeka nameće pronaći odgovor na paradoks koji je proizašao istraživanjem. Moffit (1993., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.) tako ističe kako antisocijalno ponašanje pokazuje impresivnu dozu stabilnosti kroz vrijeme, dok se prevalencija drastično mijenja kroz vrijeme. Drugim riječima, najbolji prediktor za buduće kriminalno ponašanje je prošlo kriminalno ponašanje (*stabilnost, orig. continuity*), ali u bilo kojoj populaciji broj aktivnih počinitelja kaznenih djela (*orig. prevalence*) se smanjuje s povećanjem životne dobi.

Glavna zadaća zatim postaje dobiti odgovor na sljedeća pitanja: zašto neki ljudi dulje ustraju u činjenju kaznenih djela i imaju aktivniju kriminalnu karijeru u kojoj čine i ozbiljnije delikte te koji su razlozi prestanka činjenja kaznenih djela?

Prije nastavka, važno je definirati temeljne pojmove s kojima ćemo se susretati u radu. Kriminologija životnog vijeka donosi veći broj novih izraza i koncepata kako bi objasnila zločin i devijantnost kroz životni vijek. Neki od njih su teorijski (životni vijek, putanja – *orig. trajectory* i prijelazi – *orig. transition*) dok su drugi više tehničke prirode (učestalost – *orig. frequency*, (de) eskalacija – *orig. (de)escalation*, i trajanje – *orig. duration*). Autori (Carlsson i Sarnecki, 2016.) navode kako se „kriminologija životnog vijeka“ često smatra sinonimom za „razvojnu kriminologiju“ i „istraživanje kriminalne karijere“, ali ističu kako se može definirati jasna razlika koja ovisi o autoru ili govorniku koji je navodi. Razlika je ta što termin „razvojna kriminologija“ čovjekov život vidi kao normativni, gotovo zadani niz koraka, dok je termin „kriminologija životnog vijeka“ više fluidan i čovjekov život smatra dinamičnim i nepredvidivim.

5 KRIMINOLOGIJA ŽIVOTNOG VIJEKA

Termin „*životni vijek*“ u sebi sadrži specifičnu kompleksnost koja se sastoji od dobro određenih niza uloga, prilika, ograničenja i događaja koji oblikuju nečiji život od rođenja do smrti (Shanahan i Macmillan, 2008., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.). Upravo je *dobna skupina* važan termin unutar životnog vijeka jer nam govori kako su uloge koje zauzimamo i događaji kroz koje prolazimo predvidljivi, odnosno da se događaju u određenom nizu. Naravno to ne znači da ne postoje iznimke, već da se određeni životni trenutci događaju nama kao i ostalima približno u isto vrijeme kroz životni vijek.

Dva koncepta su ugrađena unutar pojma životni vijek: putanje (*orig. trajectories*) i prijelazi/tranzicije (*orig. transitions*). Putanju definiramo kao stazu ili liniju razvoja kroz životni vijek, kao npr. edukacija, posao ili kriminalna karijera (Sampson i Laub, 1993:8. prema Carlson i Sarnecki, 2016.). Prijelazi su pak životni događaji kao što su završetak srednjoškolskog ili visokog obrazovanja, prvi posao, brak. Prijelazi su sastavni dio putanje i obično označavaju prijelaz između socijalnih uloga (Carlson i Sarnecki, 2016.). Kada se fokusiramo na životni vijek, fokusiramo se na to kako se čovjekovo ponašanje, osjećaji i misli mijenjaju kroz vrijeme dok sama osoba prolazi kroz razne tranzicije i iskustva dok se kreće po određenoj putanji. Mills (1959., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.) tako ističe da je ovaj pristup specifičan zbog načina razmišljanja i promatranja ljudskih života, kako se razvijaju, raspetljavaju i susreću s očekivanim i neočekivanim preokretima. Korijene kriminologije životnog vijeka teško je točno odrediti iako mnogi ističu prvu Wolfgangovu studiju (*Philadelphia birth cohort study*) objavljenu 1972. godine. Studija je analizirala razvoj delinkvencije, od rođenja do 17. godine života, za otprilike 10 000 dječaka rođenih 1945. godine (Blokland, Nieuwbeerta, 2010.). Osvrćući se na ovu studiju Carlsson i Sarnecki (2016.) ističu kako su rezultati pokazali da je samo mali postotak uzorka (6%) odgovoran za preko 50% kaznenih djela koja su počinjena.

Drugi pak, kao početnu točku ističu izvješće od „Panel of Research on Criminal Careers“ iz 1986. koje je organizirala Nacionalna Akademija Znanosti (*orig. National Academy of Sciences*) (Blumstein i sur.1986., prema Blokland, Nieuwbeerta, 2010.). Jedna od glavnih zadaća panela je trebala iznjedruti odgovor na pitanje: “U kolikoj mjeri se može predvidjeti budući kriminalni razvoj i kako doprinijeti prevenciji istog?“. Iako su Wolfgangova studija i Blumsteinovo izvješće važni u povijesti razvoja kriminologije životnog vijeka, mnoge longitudinalne studije su ranijeg datuma, a kao najznačajniju ističemo studiju Sheldona i Eleanor Glueck iz 1950. (Blokland, Nieuwbeerta, 2010.). Oni su pratili razvoj delinkvencije 500 dečkiju od adolescencije do 32. godine života. Njihova studija se opet našla u centru pozornosti kada su John Laub i Robert Sampson uzeli podatke iz spomenute studije, digitalizirali te informacije i ponovno ih analizirali koristeći moderne statističke metode (Laub i Sampson, 1988., prema Blokland i Nieuwbeerta, 2010.).

Zanimanje za život delinkvenata seže još i dalje. Neki pak žele istaknuti pristup životne povijesti (*orig. life history approach*) preuzet od Čikaške škole (*orig. Chicago School*) gdje je Robert Park svojim učenicima dao zadatak da dokumentiraju individualne ljudske priče. Isto tako, mnoge kvalitativne studije koje su provedene od strane Sveučilišta u Chicagu, odjela za sociologiju, među kojima se ističu radovi C.Shawa iz 1930. (*Jack-Roller*) i E. Sutherlanda iz

1973. (*The Professional Thief*) sada su već postigle status kriminoloških klasika (Blokland i Nieuwebeerta, 2010.). Blokland i Nieuwebeerta (2010.) ističu da unatoč razlikama u metodologiji, svim navedenim studijama je zajedničko zanimanje prema procesima i dinamici promjene u kriminalnom ponašanju unutar pojedinca.

6 STUPOVI KRIMINOLOGIJE ŽIVOTNOG VIJEKA

Farrington (2003., prema Blokland i Nieuwebeerta, 2010.) ističe 4 stupa koja po njemu tvore temelje razvojne kriminologije životnog vijeka: 1. „Paradigma kriminalne karijere“⁴; 2. „Paradigma prevencije rizičnih faktora“; 3. „Razvojna kriminologija“ i 4. „Kriminologija životnog vijeka“.

6.1 PARADIGMA PREVENCIJE RIZIČNIH FAKTORA

Proučavanje rizičnih čimbenika originalno potječe iz medicine gdje se pokušavalo predvidjeti i identificirati varijable koji povećavaju vjerojatnost oboljenja od raka ili kardiovaskularnih bolesti. Ukoliko taj koncept preslikamo na delinkvenciju i činjenje kaznenih djela, ova paradigma za cilj ima identificirati čimbenike koji povećavaju vjerojatnost činjenja kaznenih djela u budućnosti (Loeber i Farrington, 1998., prema Blokland i Nieuwebeerta, 2010.). Kada su Wolfgang, Figlio i Sellin (1972., prema Blokland i Nieuwebeerta, 2010.) u svojoj studiji saznali da je mala skupina počinitelja odgovorna za većinu kaznenih djela, odlučili su proučiti rizične čimbenike koji karakteriziraju ovu skupinu visoko aktivnih i kroničnih počinitelja (Farrington, 2000., prema Blokland i Nieuwebeerta, 2010.). Unatoč imenu koje nosi (Paradigma prevencije rizičnih faktora/*orig. Risk factor prevention paradigm*) ona se bavi i identificiranjem zaštitnih faktora, a to su faktori koji smanjuju vjerojatnost činjenja kaznenih djela. Važno je naglasiti kako rizični i zaštitni čimbenici nisu dvije krajnosti, već isprepleteni koncepti koji su u međusobnom djelovanju.

⁴ 2. poglavlje

6.2 RAZVOJNA KRIMINOLOGIJA

Razvojna kriminologija (*orig. developmental criminology*) podrazumijeva proučavanje razvoja i dinamike antisocijalnog ponašanja i delinkvencije te njihovu korelaciju s dobi, a isto tako pokušava identificirati uzročne čimbenike koji utječu na razvoj ponašanja. Unutar razvojne kriminologije ugrađeni su brojni dinamični koncepti koji su usmjereni na stabilnost i promjene kroz vrijeme, te ih definiramo kao različite procese pri činjenju kaznenih djela, a to su: aktivacija (*orig. activation* – inicijacija i stimulacija u činjenju kaznenih djela), prelazak s lakših na teža kaznena djela (*orig. aggravation*) i prestanak (*orig. desistance* – udaljavanje od činjenja kaznenih djela). Ako uspoređujemo razvojnu kriminologiju sa paradigmom prevencije rizičnih faktora i kriminalnom karijerom, možemo vidjeti kako je ovaj pristup više vođen teorijom od prva dva. Aktivacija objašnjava na koji način se razvija i stimulira kriminalna aktivnost kod pojedinca te kako se osigurava stabilnost, učestalost i različitost u činjenju kaznenih djela (Blokland i Nieuwbeerta, 2010.).

Loeber i Le Blanc (1990.) razlikuju tri subprocesa aktivacije; akceleracija (*orig. acceleration*) – povećana učestalost činjenja kaznenih djela kroz vrijeme (kombinacija početka kriminalnih aktivnosti i učestalosti činjenja kaznenih djela – *onset and frequency*); stabilizacija (*orig. stabilization*) – stabilnost kroz vrijeme (kombinacija početka i trajanja – *onset and duration*) i raznolikost (*orig. diversification*) – sklonost pojedinca da sudjeluje u raznolikim kaznenim djelima (kombinacija početka i raznovrsnosti – *onset and variety*).

Drugi proces, eskalacija se odnosi na postojanje sekvence razvoja različitih formi delinkventnog ponašanja koje eskaliraju ili napreduju u ozbiljnosti kroz vrijeme. Ovaj proces se sastoji od konceptata ozbiljnosti (*orig. seriousness*) i kombiniranja kaznenih djela (*orig. crime switching*). Interes trećeg procesa, procesa prestanka leži u smanjenju učestalosti činjenja kaznenih djela (*orig. deceleration*), u redukciji raznovrsnosti kaznenih djela (*orig. specialization*), kao i u manjem broju teških kaznenih djela (*orig. de-escalation*). Granični koncept za sve ove subprocese je dob prestanka (*orig. age at termination*) činjenja kaznenih djela (Loeber i Le Blanc, 1990.).

6.3 KRIMINOLOGIJA ŽIVOTNOG VIJEKA

Najočitija razlika kriminologije životnog vijeka i razvojne kriminologije temelji se većinom na činjenici da se kriminologija životnog vijeka fokusira na razvoj kriminalnih aktivnosti kod odraslih počinitelja. Umjesto fokusiranja na odgoj, obitelj i utjecaj antisocijalnih vršnjaka istraživanja kriminologije životnog vijeka bave se efektima životnih događaja kao što su brak i posao. Međutim, ispod ovih očitih razlika kriju se određene teorijske razlike.

Prvo, prema kriminologiji životnog vijeka promjene nisu određene za samo neka rana, osjetljiva životna razdoblja, već se događaju kroz čitavi životni vijek. Upravo zato se i zagovornici ovog pristupa trude istraživati njihove sudionike daleko u odrasloj dobi. Pravi primjer su Sampson i Laub (2003.) koji su pronašli dječake iz Glueckove studije (1930.) koji su do tada dosegli dob od 70. godina i ispitali su njih 52. (Blokland i Nieuwbeerta, 2010.).

Drugo, kriminologija životnog vijeka naglašava promjenljivost u razvoju pojedinca koja ne može biti objašnjena postojećim razlikama među pojedincima. Unutar paradigme životnog vijeka, nečija kriminalna karijera je samo jedna od mnogih putova kojim može krenuti, a upravo je ona ta koja može imati jaki utjecaj na razvoj ostalih. Prepoznajući međuovisnost razvojnih putova različitih životnih područja, istraživači ističu kako prepreke na ostalim životnim putovima mogu u velikoj mjeri utjecati na razvoj nečije kriminalne karijere (Blokland i Nieuwbeerta, 2010.).

7 ČETIRI SMJERNICE KRIMINOLOGIJE ŽIVOTNOG VIJEKA

Elder (1995, prema Blokland i Nieuwbeerta, 2010.) ističe kako kriminologija životnog vijeka uzima u obzir kako je individualni razvoj oblikovan različitim razinama nečijeg socijalnog konteksta, a svaka razina u sebi sadrži različite kombinacije i kompleksnosti koje kao rezultat imaju jedinstveni životni put. Kako bi stručnjaci u što većoj mjeri razumjeli nečiji životni put i razvoj drže se određenih smjernica koje im olakšaju istraživanje. S pojavom i razvojem kriminologije životnog vijeka pojavile su se i smjernice, a Carlsson i Sarnecki (2016.) ih definiraju kao :“ koristan način razmišljanja o razvoju ljudskih života.“

7.1 POVIJESNA PRIRODA VREMENA I MJESTA

Carlsson i Sarnecki (2016.) ističu kako se sve u životu događa negdje i nekada (*orig. the historical nature of time and place*), a gdje i kada se nešto dogodi je važno za razumijevanje toga „nečega“. Ljudski razvoj ovisi o socijalnim i povijesnim uvjetima i procesima: gdje i kada živimo utječe na to kako živimo i kako se razvija naš životni vijek (Elder, 1998, prema Carlsson i Sarnecki, 2016.). Svako razdoblje u povijesti, svaka geografska lokacija ima svoje posebnosti, prilike i ograničenja, a razvoj životnih putova je odraz tih posebnosti. Koliko je važno „gdje“ i „kada“ možemo razumjeti čitajući sljedeći primjer:

„ Za razliku od nizozemske djece rođene poslije, oni rođeni 1945./1946. iskusili su izlaganje prenatalnoj gladi zbog „Zime gladi – orig. *Hunger Winter*“, koja se odvijala u periodu od rujna, 1944. do svibnja, 1945. kada su njemački okupatori blokirali opskrbu hranom kako bi se osvetili za željeznički štrajk čija je svrha bila jačanje savezničkih napora u borbi protiv Njemačke. Razmjeri posljedica koje su zahvatile djecu su ovisile o geografskoj lokaciji, a najviše su nastradali oni smješteni u srednjoistočnim urbanim dijelovima Nizozemske. Rezultati studije „Obitelji Nizozemske zime gladi (orig. *Dutch Hunger Winter Families Study*)“ su pokazali da je izrazito loša prehrana u prvom i drugom tromjesečju trudnoće povezana s povećanim rizikom za razvoj antisocijalnog poremećaja ličnosti do 18 godine.“

Neugebauer, Hoek, Susser (1999., prema Blokland i Nieuwbeerta, 2010:58)

7.2 ZNAČENJE VREMENA U LJUDSKOM ŽIVOTU

Istraživače ne samo da zanimaju događaji koje čovjek iskusi kroz životni vijek, već ih zanima i kada se to događa. Vrijeme događanja (*orig. the timing of human lives*) je presudno jer rezultati, odnosno percepcija istog događaja neće biti ista u različitim životnim razdobljima. Vrijeme odvijanja životnih događaja djelomično ovisi i o socijalnoj organizaciji i društvu. Društvo utječe na nas putem pisanih (zakoni) i nepisanih (norme) pravila koja određuju kada bi trebali: završiti određeni stupanj školovanja, odseliti se od roditelja, naći ozbiljan posao i osnovati obitelj. Naravno, postoje pojedinci koji ne slijede spomenuta pravila i društveno uvjetovani slijed događaja, ali je važno istaknuti kako ipak većina prolazi kroz iste životne događaje u približno isto vrijeme. Dakle, važno je znati kada i po kojem redoslijedu se odvijaju životni događaji kako bi generalno razumjeli ljudsko ponašanje kroz životni vijek, a posebno

je važno za razumijevanje kriminalnog ponašanja (Carlsson i Sarnecki, 2016.). Važnost vremena se ogleda u sljedećem primjeru.

Jedna stvar je uhititi osobu za manje kazneno djelo sa 30. godina kada, pretpostavimo, ima izgrađen život, relativno stabilnu sliku o sebi i dobre odnose s obitelji, prijateljima i kolegama. Naravno ne može se definirati kao ugodno, ali možemo pretpostaviti kako to neće biti iskustvo zbog kojeg će se cijeli život promijeniti. S druge strane pak, ukoliko za isto djelo bude uhićen adolescent (10-15 godina) koji tek formira identitet i kojem se ovaj događaj klasificira kao početak antisocijalnog ponašanja, razmjeri štete mogu biti puno veći. Etiketiranje adolescenta kao devijantnog ili kriminalnog može biti opasnije nego kada tu istu stvar doživi tridesetogodišnjak. Svakako, važno je istaknuti kako je ovo samo jedan od primjera, jer isto tako šteta može biti počinjena i u slučaju pojedinca koji ima izgrađenu sliku o sebi i izgrađenu socijalnu mrežu jer prema Hirschijevoj teoriji socijalne kontrole upravo pojedinac koji ima jake socijalne veze može najviše izgubiti ukoliko počini neko kazneno djelo (Carlsson i Sarnecki, 2016.).

7.3 POVEZANOST LJUDSKIH ŽIVOTA

Naše ponašanje utječe na ljude oko nas, odnosno ponašanje drugih ljudi utječe na naše misli, osjećaje i konačno na naše ponašanje. U kakvoj obitelji odrastamo, kakva je struktura obitelji, koliko prijatelja imamo i koliko zajedničkih stvari imamo s drugima – to su sve važne komponente koje oblikuju nečiji rast i razvoj (Benson 2013., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.). Ljudski životi su povezani (*orig. the linking of human lives*) i međusobno utječu na životne putanje i prijelaze. Uzmimo za primjer maloljetničku delinkvenciju i utjecaj vršnjaka koji je najjači između adolescencije i ranog odraslog doba (Warr, 2002., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.). Ovu fazu, osim utjecaja vršnjaka, karakterizira i vrhunac činjenja kaznenih djela. Odrastajući dolazi do odustajanja od činjenja kaznenih djela, ali i prirodnog opadanja utjecaja vršnjaka. U ranoj odrasloj dobi se jačaju veze s partnerima, kolegama i obitelji.

7.4 LJUDSKO DJELOVANJE

Ljudsko djelovanje (*orig. human agency*) podrazumijeva da pojedinci posjeduju kapacitet za kontinuirano donošenje odluka koje mogu utjecati na smjer osobnog razvoja. Iz perspektive životnog vijeka ljudi aktivno sudjeluju u svom razvoju sukladno prilikama i ograničenjima kojima su izloženi. Ideja ljudskog djelovanja nadilazi puki odabir – saznanje da ljudi aktivno tragaju za okruženjima koja odgovaraju njihovim potrebama podrazumijeva da je ljudsko djelovanje promjenjivo i pod utjecajem okoline (Blokland i Nieuwbeerta, 2010.). Važnost ljudskog djelovanja može se iščitati iz samoiskaza sudionika studije o prestanku činjenja kaznenih djela u Liverpoolu (*orig. Liverpool Desistance Study*). Maruna (2001., prema Blokland i Nieuwbeerta, 2010.) je usporedio samoiskaze 30 počinitelja koji su prestali s činjenjem kaznenih djela i 20 onih koji ustraju u činjenju, trudeći se da ih izjednači u dobi, spolu, obiteljskoj strukturi i kriminalnoj povijesti. Rezultati studije su pokazali da počinitelji koji ustraju u činjenju kaznenih djela smatraju da nemaju utjecaja nad vlastitim izborima i nisu pokazali proaktivno djelovanje u donošenju važnih životnih odluka. Počinitelji koji su odustali od činjenja kaznenih djela, s druge strane, aktivno su se trudili kako bi promijenili vlastiti život i o procesu odustajanja su pričali kao o odluci koju su odabrali svjesno i namjerno.

8 KONKURENTNE PERSPEKTIVE

Pojava DLC perspektive iznjedrila je žestoku debatu⁵ između onih koji su se bavili presječnim istraživanjima (cross-sectional study) i većinom zauzimali sociološki pristup u istraživanju zločina i onih koji su se bavili longitudinalnim istraživanjima unutar DLC okvira. Za razliku od DLC perspektive, postoje modeli koji predlažu da postoje fiksne razlike između ljudi koje objašnjavaju delinkvenciju i kriminalitet (Gottfredson i Hirschi, 1990., Wilson i Hernnstein, 1985., prema McGee i Farrington, 2016.). Teoretičari koji pripadaju tom pristupu smatraju da su uzroci činjenja kaznenih djela isti u svim fazama životnog vijeka i da su rezultat osobina koje se ne mijenjaju. Gledajući iz ove perspektive DLC model se smatrao kompliciranijim nego šta je potrebno. Nagin i Farrington (1992., prema McGee i Farrington, 2016.) ističu kako se nije smatralo da prijašnja uključenost u činjenje kaznenih djela utječe na

⁵ U literaturi poznata kao Great Debate

buduću uključenost, već se radije smatrala indikatorom stabilnih individualnih razlika (npr., niska samokontrola). Gottfredson i Hirschi (1986., prema McGee i Farrington, 2016.) smatraju da nije potrebno isticati razliku između učestalosti i prevalencije jer su obje slično varirale s dobi. Ističu kako se ljudi razlikuju samo prema osnovnom teorijskom konstruktumu samokontrole koji je stabilan kroz vrijeme. Michael Gottfredson i Travis Hirschi su predstavili teoriju samokontrole unutar rada, pod nazivom *General Theory of Crime* (1990.) gdje tvrde da ukoliko pojedinac razvije mogućnost samokontrole u ranom djetinjstvu, postoji manja vjerojatnost uključenosti u delinkvenciju, kriminalitet ili neki drugi oblik antisocijalnog ponašanja u adolescenciji i odraslosti (Gottfredson, 2017.). Drugim riječima, za one, koji razvijaju visoku razinu samokontrole u djetinjstvu, postoji manja vjerojatnost razvijanja delinkventnog ponašanja i uhićenja kasnije u životnom vijeku. Ovi pojedinci su uspješniji u školi, karijeri i ostalim životnim područjima. Gottfredson i Hirschi (Gottfredson, 2017:3) definiraju termin samokontrole kao: “ sposobnost pojedinca da se odupre neposrednim i kratkotrajnim užiticima koji nose negativne posljedice i mogućnost djelovanja u korist dugoročnih interesa“. U ovom slučaju negativne posljedice se odnose na fizička oštećenja, pravne sankcije, udaljavnje iz institucija obrazovanja te narušene odnose s obitelji i prijateljima. Gottfredson i Hirschi (Gottfredson, 2017.) ističu da se na delinkvenciju i kriminalitet može gledati kao na neposredni i lagani način zadovoljavanja trenutnih užitaka, tako da su kriminalitet i delinkvencija neproporcionalni s pojedincem koji ima nisku razinu samokontrole. Iako isti autori navode i druge uzroke kriminaliteta kao što su obitelj, škola i prilike za činjenje kaznenih djela, ističu samokontrolu kao generalni uzrok kriminaliteta jer smatraju da ima jako veliki utjecaj na pojedinca te da samokontrola utječe na druge čimbenike kao što su utjecaj vršnjaka, uspješnost u školi i slično. Sukladno navedenom, autori (Gottfredson i Hirschi, 1986., prema McGee i Farrington, 2016.) zaključuju kako osoba s niskom samokontrolom ima visoku stopu prevalencije, učestalosti i ozbiljnosti u činjenju kaznenih djela kao i rani početak, kasni prestanak i dugu kriminalnu karijeru; tako da prediktori i uzročnici bilo koje značajke kriminalne karijere su isti kao i bilo koji drugi. Isto tako tvrde da su longitudinalna istraživanja nepotrebna zato što su uzroci činjenja kaznenih djela (koji ovise o stabilnom konstruktumu samokontrole) isti u svim fazama života.

Blumstein, Cohen i Farrington (1988 a i b, prema McGee i Farrington, 2016.) su dali svoj odgovor na spomenute kritike. Navode slijedeće: 1.) prediktori i uzročnici značajki kriminalne karijere se međusobno razlikuju, 2.) ističu kako se individualna krivulja koja promatra dob i činjenje kaznenih djela (*orig. age-crime curve*), a konstantna je kroz vrijeme za aktivne

počinitelje, u funkciji učestalosti značajno razlikuje od prosječne ili ukupne krivulje (*orig. aggregated age-crime curve*), 3.) istaknuli su kako su upravo longitudinalna istraživanja potrebna kako bi se testirale tvrdnje autora (Gottfredsona i Hirschia), kao na primjer stabilnost samokontrole od djetinjstva do odraslosti i 4.) Blumstein, Cohen i Farrington objašnjavaju kako su Gottfredson i Hirschi pokušavali saznati razlike u uzrocima činenja kaznenih djela između ljudi putem presječnih istraživanja, ali ako raspravljamo o uzrocima kriminaliteta moramo uzeti u obzir promjene unutar pojedinca kroz određeni životni period, a to možemo proučavati samo longitudinalnim istraživanjima. Iako longitudinalna istraživanja zahtijevaju vrijeme i resurse, pružaju konkretan uvid u pojedinca koji se prati kroz to vrijeme. Carlsson i Sarnecki (2016.) obrazlažu razloge za korištenje upravo spomenute metodologije. Naime, presječna istraživanja mogu samo utvrditi čimbenike koji doprinose činjenju kaznenih djela, ali ne mogu razotkriti uzročno razvijanje događaja i sekvenci zato što ne može utvrditi vremenski raspored životnih događanja.

McGee i Farrington (2016.) ističu kako se debata nastavlja i dalje, a sada se fokusira na slične teme kao što su: stabilnost i kontinuiranost u činjenju kaznenih djela; efekti individualnih izbora, uzroci činenja kaznenih djela, čimbenici koji pridonose činjenju kaznenih djela.

8.1 STABILNOST I KONTINUIRANOST U ČINJENJU KAZNENIH DJELA

Kao što smo već spomenuli Gottfredson i Hirschi (1995., prema McGee i Farrington, 2016.) smatraju da ljudi u svim životnim fazama čine kaznena djela zbog stabilnog koncepta samokontrole koji se formira do 8 godine života. Međutim, suprotno ovom modelu, mnoga istraživanja pokazuju da osoba doživljava razne promjene u djetinjstvu (Tremblay, 2003.), adolescenciji (Moffit i sur., 1996.) i kasnije kroz životni vijek (Laub i Sampson, 2003.); stoga je važno istražiti relativnu naspram apsolutne stabilnosti (McGee i Farrington, 2016.).

8.2 INDIVIDUALNI IZBORI

Kada pojam samokontrole uzmemo kao glavni uzrok činenja kaznenih djela, djelovanje varijabli kao što su škola, posao i brak nije značajno, već individue donose odluke prije uključivanja u ove institucije koje donose promjene (Hirschi i Gottfredson 1955., prema McGee i Farrington, 2016.). Perspektiva životnog vijeka prepoznaje kako će individualne razlike

utjecati na odluke o uključivanju u određene institucije, ali to ne znači da socijalni mehanizmi koji proizlaze iz njih neće imati socijalnu važnost (Sampson i Laub, 1995., prema McGee i Farrington, 2016.).

8.3 ČIMBENICI KOJI PRIDONOSE ČINJENJU KAZNENIH DJELA

Prema Gottfredsonu i Hirschiu (1995., prema McGee i Farrington, 2016.) čimbenici koji pridonose činjenju kaznenih djela su univerzalno utemeljeni u presječnim i longitudinalnim istraživanjima stoga negiraju potrebu za daljnjim traganjima uzroka kriminaliteta. Međutim, suprotno navedenim izjavama, istraživanja o uzrocima kriminaliteta predstavljaju konstantan istraživački pothvat unutar kriminologije. Prijašnja istraživanja o uzrocima kriminaliteta su temeljena na razlikama između ljudi, ali pokazalo se uzroci mogu biti raznoliki i unutar pojedinca (McGee i Farrington, 2016.).

Rasprava između konkurentnih pristupa o ispitivanju uzročnosti kriminaliteta prisutna je sada kao i na samom početku.

9 TEORIJE KRIMINOLOGIJE ŽIVOTNOG VIJEKA

U ranim fazama istraživanja kriminalne karijere u području su dominirala znanstvena otkrića, dok je razvoj teorijskih objašnjenja izostao. Situacija se mijenja 1990-ih kada se pojavljuju teorije kriminologije životnog vijeka i njihov pristup objašnjavanju devijantnosti i zločina. Danas su ove teorije među utjecajnijima u području kriminologije. Teoriju možemo jednostavno definirati kao: „predloženo objašnjenje nekog fenomena.“ (Merton, 1945., Swedberg, 2012., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.), a kako bi nam teorija koristila važno je da razumijemo što ta ista teorija pokušava objasniti. Neke teorije pokušavaju objasniti sveukupan zločin počinjen od strane ljudi, pa ih nazivamo generalnim teorijama zločina, dok su druge vrste teorija skromnije u svojim objašnjenjima pa su fokusirane samo na specifične zločine. Važno je još jednom adresirati glavni istraživači problem koji kriminološke teorije životnog vijeka pokušavaju istaknuti i objasniti, a taj problem se pojavljuje u formi paradoksa. Dok kriminalitet i ostala antisocijalna ponašanja pokazuju stabilnost kroz vrijeme, njihova prevalencija (definira

broj aktivnih počinitelja) se drastično mijenja. Drugim riječima, najbolji prediktor za buduće kriminalno ponašanje je sama kriminalna prošlost pojedinca. Međutim, poznato je da se broj aktivnih počinitelja kaznenih djela smanjuje s porastom dobi. Čini se da su ova dva znanstvena otkrića kontradiktorna (Carlsson i Sarnecki, 2016.). Kontradiktorna su, dakle, jer nam je poznato da postoji mala skupina počinitelja kaznenih djela koji su odgovorni za većinu počinjenih kaznenih djela, a ove kronične počinitelje karakterizira rani početak činjenja kaznenih djela, visoka razina učestalosti u činjenju istih i duga kriminalna karijera (Farrington, 2014.). Teorije životnog vijeka pokušavaju odgovoriti na sljedeća, ali i mnoga druga pitanja: 1.) Kako ova dva otkrića smjestiti u isti teorijski okvir?, 2.) Zašto određeni ljudi ustraju u činjenju kaznenih djela, 3.) Zbog čega većina počinitelja odustaje od činjenja kaznenih djela?

Činjenje kaznenih djela i promjene u kriminalnoj karijeri, unutar kriminologije životnog vijeka, dijelimo u dva široka područja teorija: 'statičko' i 'dinamičko'. Važno je naglasiti kako razlike ne treba shvaćati doslovno, već na njih gledati kao smjernice koje nam pokazuju razlike između teorija i njihovih implikacija pa tako Piquero i suradnici (2007., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.) ističu da je sadržaj, oblik i smjer kriminalne karijere u svakom slučaju rezultat oba procesa, statičkog i dinamičkog.

Područje kriminologije životnog vijeka je široko, a i u svakodnevnom je razvoju pa je za potrebe ovog rada odabrana jedna 'statička' teorija (Moffit) i dvije 'dinamičke' (Sampson i Laub, Farrington). Razlog zbog kojih su odabrane upravo ove teorije je razina njihovog utjecaja unutar područja kriminologije životnog vijeka (Carlsson i Sarnecki, 2016.).

9.1 STATIČKE TEORIJE U PODRUČJU KRIMINOLOGIJE ŽIVOTNOG VIJEKA

Nagin i Paternoster (2000., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.) ističu kako se statičke teorije životnog vijeka ponekad definiraju kao ontogeneške⁶, odnosno kao teorije heterogenosti stanovništva. Na ljudski razvoj se gleda kao na normativni proces sazrijevanja koji uključuje različite životne faze u sklopu kojih se razvija i ponašanje. Smatra se da većina ljudi prolazi kroz iste faze, približno u isto vrijeme. Statičke teorije imaju 3 zajedničke karakteristike.

⁶ *Ontogeneza (fil.)*, morfološki i funkcionalni razvoj individualnog bića; oznaka za sve promjene koje se zbivaju u toku individualne životne povijesti. <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>

Prvo, glavni uzrok kriminalnog ponašanja pronalazi se u individualnim značajkama i osobinama koje su formirane u djetinjstvu, a te osobine i značajke se razlikuju od osobe do osobe. Drugo, spomenute značajke i osobine rezultiraju stabilnošću ponašanja, tako se pretpostavlja kako individue koje češće čine kaznena djela u adolescenciji, češće ih čine i u odraslosti. Treće, promjene u činjenju kaznenih djela koje se događaju su posljedica normativnih promjena koje se događaju kako ljudi stare (Carlsson i Sarnecki, 2016.).

9.1.1 Moffit – dualna taksonomija

Objašnjenje koje je Terrie Edith Moffit dala o zločinu i životnom vijeku spada u jednu od najmlađih i najistaknutijih teorija ovog područja, a prema Farringtonu (2010., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.) na ovoj teoriji se temeljilo više znanstvenih istraživanja nego na bilo kojoj drugoj. Njena teorija većinski se temelji na longitudinalnoj kohortnoj studiji djece rođene u jedinom rodilištu u Dunedinu (Novi Zeland), između travnja 1972. i ožujka 1973. godine. Studija je obuhvatila 1037 djece, podatci su prikupljeni svake dvije godine, a sadržavali su službene, psihološke, medicinske i sociološke nalaze. Moffit (1993., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.) je u centar istraživanja postavila glavni kriminološki paradoks, a kao rješenje, odnosno, objašnjenje činjenja kaznenih djela predstavlja dualnu taksonomiju i razlikuje: počinitelje koji ustraju u činjenju kaznenih djela kroz životni vijek (*orig. life-course persistent offenders / LCP*) i počinitelje koji čine kaznena djela samo u adolescenciji (*adolescence-limited offenders / AL*).

9.1.1.1 Počinitelji koji ustraju u činjenju kaznenih djela kroz životni vijek

Ovu skupinu karakterizira jako mali broj počinitelja i stabilnost ponašanja je njihova glavna karakteristika. Prema tome, Soothill i suradnici (2009:679., prema Carlsson i Sarnecki, 2016:36) ih opisuju na sljedeći način:

„Kroz životni vijek, ovi individualci iskazuju promjenjive manifestacije antisocijalnog ponašanja: u dobi od 4 godine grizu i udaraju, s 10 godina krađu, sa 16 godina dilaju i krađu aute, sa 22 pljačkaju i siluju, a s 30 godina zlostavljaju djecu i čine prevare. Osnova dispozicija ostaje ista, ali način na koji se manifestira mijenja oblik slijedeći nove socijalne prilike koje se javljaju sukladno dobi.“

Stabilnost ponašanja, osim što se proteže kroz životni vijek, uključuje i različite situacije pa tako Carlsson i Sarnecki (2016.) ističu da će LCP počinitelji lagati kod kuće, potući se u slobodno vrijeme i krasti na poslu. U podlozi kriminalnog ponašanja ove skupine počinitelja se nalazi neuropsihološki utjecaj. Pod time, Moffit misli na koji način anatomija i psihološki procesi živčanog sustava utječu na psihološke karakteristike pojedinca kao što su temperament, ponašajne karakteristike i kognitivne sposobnosti. Deficit u ovim karakteristikama može dovesti do niskog IQ-a, smanjenih verbalnih i kognitivnih vještina, neumjesnosti, neuglednosti, nemarnosti, razdražljivosti, impulzivnosti i do niske razine samokontrole. Moffit ističe kako većina ove djece nije rođena u stabilnim obiteljima, nego u obiteljima čiji članovi iskazuju spomenute deficite i imaju povijest devijantnog ponašanja. Upravo kombinacija deficita i nepovoljnih obiteljskih uvjeta, odnosno odgoja, tvori razvojni proces kojeg karakterizira rani početak raznovrsnih ponašajnih problema koji se manifestiraju u obitelji, ali i školi (Carlsson i Sarnecki, 2016.).

9.1.1.2 Počinitelji koji čine kaznena djela samo u adolescenciji

Ova je kategorija počinitelja najučestalija, odnosno većina ljudi koji čine kaznena djela može se svrstati u kategoriju počinitelja koji ta djela čine u adolescenciji. Moffit (Carlsson i Sarnecki, 2016.) ističe kako je činjenje kaznenih djela, za mlade ljude, toliko uobičajena pojava da je statistički neuobičajeno ne počinuti kazneno djelo za vrijeme adolescencije. Počinitelji koji kaznena djela čine samo u adolescenciji (AL) se razlikuju od počinitelja koji ustraju u činjenju kaznenih djela kroz životni vijek (LCP) u dvije značajke. Prvo, dok su LCP počinitelji konstantno uključeni u antisocijalna ponašanja u različitim kontekstima, ponašanje AL počinitelja karakterizira nepovezanost. Drugim riječima, AL počinitelji se mogu upustiti u činjenje kaznenih djela u slobodno vrijeme, ali su zato dobri učenici i imaju dobre odnose s obitelji. Druga, i prema Moffit, najznačajnija razlika koja razdvaja ove dvije grupe počinitelja je povijest antisocijalnog ponašanja, koju AL počinitelji nemaju. Kao što smo prethodno spomenuli, LCP počinitelji imaju rani početak problema u ponašanju koji ostaje stabilan kroz vrijeme, dok se kod AL počinitelja uključenost u antisocijalna i devijanta ponašanja tek pojavljuje u adolescenciji.

Moffit (Carlsson i Sarnecki, 2016.) postavlja sljedeće pitanje: „Zašto se toliki broj adolescenata upušta u devijantnost i antisocijalna ponašanja?“ U potrazi za odgovorom uvodi termin *socijalne mimikrije* koji korijene ima u psihologiji i teoriji socijalnog učenja. Pojam mimikrije

je preuzet iz studija etologije.⁷ Mimikrija se događa kada dvije, ili više, vrsta želi pristup istim izvorima. Kada se uoči forma ponašanja koja kao rezultat ima pristup željenim izvorima (npr. voda ili hrana), druga vrsta nauči i preuzme taj oblik ponašanja kako bi i sebi omogućila pristup izvorima (Carlsson i Sarnecki, 2016.). Tako Moffit sugerira kako AL počinitelji počinju oponašati ponašanje LCP počinitelja. Moffit se dotiče i tranzicije u odraslost i kako se taj proces promijenio s modernizacijom svijeta. Faza adolescencije, u modernom društvu, je jako rastegnuta pa tako mladi ljudi jako kasno napuštaju roditeljski dom, kasnije se uključuju na tržište rada i zasnivaju obitelji kasnije nego se to činilo u prošlosti. Prema tome, stupanje u odraslost je odgođena, dok biološka zrelost nije. Soothill i suradnici (2009:686f, prema Carlsson i Sarnecki, 2016:39) to objašnjavaju na sljedeći način:

„Spomenuta praznina ostavlja modernog adolescenta u pet do desetogodišnjem vakumu uloga. Biološki su predispozirani da budu seksualna bića, ali svejedno se zahtijeva da odgode mnoge pozitivne aspekte odraslosti. U mnogim stvarima ostaju ovisi o roditeljima i mogu jako malo odluka donositi samostalno. Ipak, u tim godinama žele ostvariti intimne veze, zaraditi vlastiti novac, donositi vlastite odluke i posljedično da ih se smatra odraslina. Suvremeni adolescent je tako zahvaćen raskorakom zrelosti (orig. maturity gap) koji ga drži u prostoru između biološke i socijalne dobi.“

Fenomen se pojavljuje s polaskom u srednju školu, a utječe na sliku o sebi, samopouzdanje i samopoimanje autonomije. AL počinitelji su pretpostavili kako ovaj fenomen ne utječe na LCP počinitelje. Oni se čine uspješni, slobodni od roditeljskih odluka, posjeduju određene materijalne stvari (auto, odjeća), upuštaju se u intimne veze i ostavljaju sliku samostalnih osoba koje formiraju vlastita pravila. Iako je u ovom periodu kod LCP počinitelja već uključena socijalna služba i slične institucije, ponašanje koje iskazuju LCP počinitelji je pomno oponašano od strane AL počinitelja.

Za AL počinitelje, Moffit ističe, prestanak činjenja kaznenih djela se može objasniti istom logikom. Kada prijeđu u odraslost, kriminalno ponašanje više nema smisla, ne donosi nikakvu dobit i u sukobu je s klasičnom ulogom odraslog čovjeka. Isto tako, oni uspijevaju prestati s činjenjem kaznenih djela jer nemaju povijest problematičnog ponašanja. Dakle, kada kriminalnim ponašanjem ne mogu steći određeni status ili to pak više nije moguće na taj način

⁷ **Etologija** (grč. ἠθολογία: običaj, narav, značaj + -logija) - grana biologije kojoj je predmet poredbeno i fiziološko istraživanje ponašanja s isključivo biološkoga gledišta. <http://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=18540>

te čak postaje stigmatizirajuće, AL počinitelji odustaju od činjenja kaznenih djela (Carlsson i Sarnecki, 2016.).

9.2 DINAMIČKE TEORIJE U PODRUČJU KRIMINOLOGIJE ŽIVOTNOG VIJEKA

Za razliku od statičkih teorija, dinamičke smatraju da ljudsko ponašanje nikad nije konačno uspostavljeno i definirano. Ističu kako sadašnjost ne može biti pod direktnim utjecajem osobina razvijenih u djetinjstvu, ali prihvaćaju kako su one važan aspekt koji doprinosi sadašnjosti. Čovjek nije statičko biće, već se mijenja zbog utjecaja i interakcija s drugim osobama i situacijama. Dok su rana iskustva važna, primarno objašnjenje za ustrajanje i promjene u kriminalnom ponašanju opisuje se promjenama u socijalnim situacijama i okolnostima s kojima se ljudi susreću kroz životni vijek. Dinamičke teorije stavljaju fokus na važnost procesa starenja, baš kao i Gottfredson i Hirschi, samo što se na dob ne gleda kao na nepromjenjivi koncept, već kao koncept koji uz neke druge mehanizme doprinosi promjeni. Važno je istaknuti kako neke od ovih teorija sadrže elemente i statičkih teorija, ali su i međusobno slične (Carlsson i Sarnecki, 2016.).

9.2.1 Sampson i Laub – Teorija dobno uvjetovane neformalne socijalne kontrole

Sampson i Laub su 1980-ih pronašli podatke iz studije Sheldon i Eleanor Glueck (*Unraveling Juvenile Delinquency*) sakupljene u radoblju između 1940. i 1950. U studiji je sudjelovalo 1000 sudionika muškog spola, 500 delinkvenata i 500 ne-delinkvenata koji su bili slični po karakteristikama dobi i socijalnom statusu. Nakon što su ponovno analizirali sakupljene podatke, 1993. izdali su knjigu „*Crime in The Making: Pathways And Turning Points Through Life*“ u kojoj su predstavili svoju teoriju dobno uvjetovane neformalne socijalne kontrole (*orig. Theory of age-graded informal social control*), a osnovna teza istraživanja sastojala se od tri subteze (Carlsson i Sarnecki, 2016.): 1.) Strukturalni kontekst posredovan neformalnom obiteljskom i socijalnom kontrolom objašnjava delinkvenciju u djetinjstvu i adolescenciji; 2.) postoji stabilnost u obliku antisocijalnog ponašanja od adolescencije prema odraslosti u različitim životnim domenama; 3.) neformalna socijalna kontrola u odrasloj dobi u odnosu na obitelj i zapošljavanje objašnjava promjenu u kriminalitetu kroz životni vijek bez obzira na rana životna događanja. Kao što vidimo, autori (Sampson i Laub) uzimaju u obzir

dogadaje iz ranog djetinjstva, ali kako bi mogli razumjeti promjene u kriminalnom ponašanju koje se događaju kroz životni vijek, važno je razumjeti promjene u neformalnoj socijalnoj kontroli koja se isto tako mijenja kroz životni vijek.

Za autore (Sampson i Laub, 1993., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.), pojam socijalne kontrole podrazumijeva sposobnost grupe da se sama prilagođava željenim principima i vrijednostima kako bi doprinijeli učinku pravila i normi. Glavna misao je, dakle, da do činjenja kaznenih djela dolazi kada je individualna povezanost s društvom slaba ili narušena. Sampson i Laub objašnjavaju uzroke kriminaliteta i devijantnosti kroz nisku socijalnu kontrolu unutar obitelji i škole, a s druge strane jakom privrženosti s delinkventnim vršnjacima. Strukturalni čimbenici kao što su socijalni status, struktura obitelji ili pak individualne karakteristike pojedinca (ponavljajući tantrumi) imaju utjecaj, ali ne izravni, već su u međudjelovanju sa školom, obitelji i vršnjacima. Pa tako, osoba koja dolazi iz siromašne obitelji i doživljava ponavljajuće tantrume ima veću vjerojatnost lošijeg uspjeha u školi i nisku razinu privrženosti spomenutoj instituciji. Upravo loš uspjeh u školi i niska razina privrženosti imaju izravan utjecaj na to hoće li ili ne osoba počiniti kazneno djelo (Carlsson i Sarnecki, 2016.). Analizirajući originalne podatke iz studije Glueckovih, Sampson i Laub su pronašli da na stabilnost činjenja kaznenih djela mogu utjecati različiti životni događaji koji se dogode kroz životni vijek, a utjecaj može biti dovoljno velik i da naruši uspostavljenu kriminalnu karijeru (Siegel, 2007.).

Životne prekretnice (*orig. turning points*) – najvažniji doprinos ove teorije području kriminologije životnog vijeka se ogleda u identificiranju životnih događaja koji omogućavaju odraslim počiniteljima da prestanu s činjenjem kaznenih djela. Sampson i Laub (Siegel, 2007.) ističu dvije životne prekretnice koje su ključne za promjenu: karijera i brak. Autori teorije ističu kako nije brak sam po sebi važan, već ono šta on predstavlja: jaka socijalna kontrola u kombinaciji s emocionalnom povezanošću i podrškom između partnera podrazumijeva 'dobar brak' koji kao takav može doprinijeti prestanku činjenja kaznenih djela. Isti princip se odnosi i na karijeru (Carlsson, Sarnecki, 2016.). Ova teorija je podržana istraživanjem čiji rezultati pokazuju da djeca koja odrastaju u cjelovitoj obitelji imaju više šanse za uspješan i sretan brak za razliku od djece čiji su roditelji rastavljeni ili nikad nisu oformili bračnu zajednicu. Ovaj rezultat sugerira da povezanost između braka i činjenja kaznenih djela može biti međugeneracijska. Ukoliko ljudi s problemima u braku pokazuju i kriminalne sklonosti, njihova djeca će također trpjeti dugoročni rizik od bračnog neuspjeha i od uključivanja u antisocijalne aktivnosti (Siegel, 2007.).

Faktor braka (*orig. The Marriage Factor*) – Kako je navedeno, uspješan brak i zasnivanje obitelji doprinose odustajanju od činjenja kaznenih djela. Uspješan brak stabilizira ljude i pomaže im izgraditi socijalni kapital.⁸ Siegel (2007.) ističe kako čak i za ljude koji imaju povijest kriminalnog ponašanja i koji su osuđivani za ozbiljna kaznena djela, brak i karijera utječu na učestalost činjenja kaznenih djela, odnosno dolazi do smanjenja i odustajanja. I daljnja istraživanja su potvrdila korisnost braka u smanjenju kriminalnih aktivnosti. Istraživači Alex Piquero, Karen Parker i John MacDonald su 1970-ih i 1980-ih pratili 524 mlada dečka u periodu od sedam godina. Uzorak se sastojao od 48,5% bijelaca, 33% crnaca, 16,6% latino, a 1,9% uzorka se nije svrstalo u navedene kategorije. Rezultati su pokazali da ukoliko osobe koje su prije činile kaznena djela, stupe u brak, imaju manju vjerojatnost kriminalnog povrata. Izvanbračne zajednice nisu pokazale takav utjecaj kao legalni brakovi, a autori istraživanja to objašnjavaju činjenicom da postoji 'ono nešto' u odluci da se partnerstvo ozakoni. Ukoliko zajednica ostane izvanbračna, velika je vjerojatnost da će osobe nastaviti s kriminalnim životnim stilom (Siegel, 2007.).

Dakle, iako ova teorija ističe kako su osobine pojedinca i događaji iz djetinjstva važni za razumijevanje stabilnosti ponašanja, iskustva koja doživi u adolescenciji i odrasloj dobi mogu preusmjeriti (pozitivno ili negativno) kriminalne putanje te osobe. U tom smislu, Sampson i Laub (2005.) tvrde da su sve faze životnog vijeka bitne i da su životne prekretnice od velike važnosti za razumijevanje procesa promjene kod odrasle osobe.

9.2.2 Farrington – Teorija integriranog kognitivnog antisocijalnog potencijala

Iako je jedan od istaknutijih autora u području kriminologije životnog vijeka, Farrington je svoju teoriju integriranog antisocijalnog potencijala (*orig. Integrated Cognitive Antisocial Potential/ICAP*) razvijao od 2005. pa nadalje. Kako bi objasnio stabilnost i promjene u činjenju kaznenih djela u svoju teoriju je inkorporirao elemente raznih teorija kao što su teorija prisile, kontrole i racionalnog izbora (Farrington 2005., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.). Ključni konstrukt Farringtonove teorije je „*antisocijalni potencijal*“ koji se odnosi na: „*potencijal pojedinca da se upusti u antisocijalna ponašanja kao što su kriminalitet i delinkvencija i na takav način postane počinitelj kaznenih djela*“ (Carlsson i Sarnecki, 2016:47). Farrington (Siegel, 2007.) razlikuje dvije vrste antisocijalnog potencijala – dugotrajni i kratkotrajni. Dugotrajni

⁸ **Socijalni kapital** – pozitivan odnos individue s institucijama koje su važne za uspješan život (Siegel, 2007.)

antisocijalni potencijal ovisi o ranoj socijalizaciji, impulzivnosti pojedinca i životnim događajima, dok kratkotrajni antisocijalni potencijal ovisi o trenutnim situacijskim čimbenicima i motivaciji.

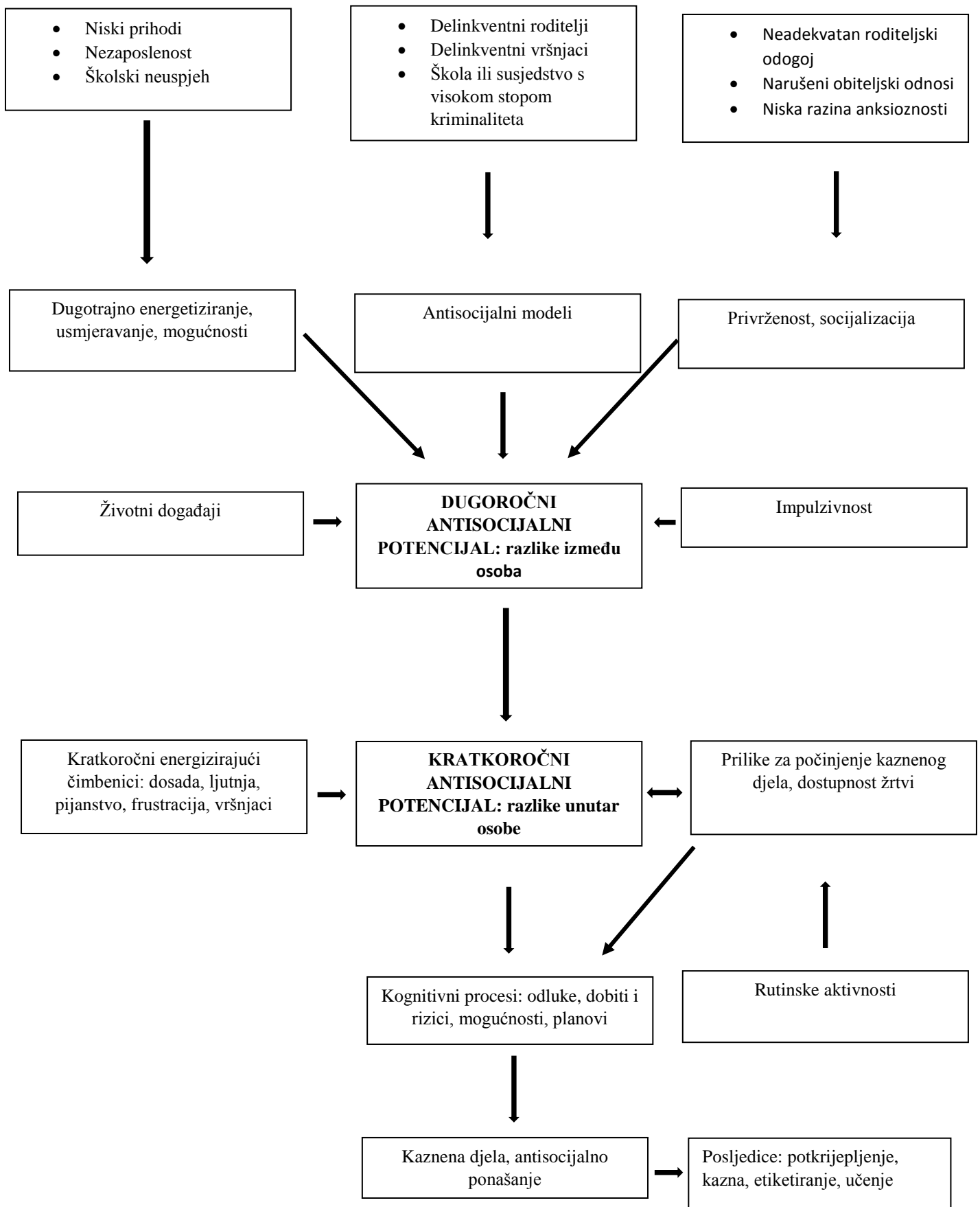
Dugotrajni antisocijalni potencijal – autor teorije smatra da se antisocijalni potencijal prostire na kontinuumu od niskog do visokog. Osobe koje imaju visoki antisocijalni potencijal su u riziku da kaznena djela čine kroz životni vijek, dok će oni s niskim antisocijalnim potencijalom češće voditi konvencionalan život. Mala grupa ljudi ima jako visoki antisocijalni potencijal, sukladno tome broj kroničnih počinitelja odgovara tom broju. Osobe s visokim antisocijalnim potencijalom se upuštaju u raznolika antisocijalna ponašanja pa tako i u činjenje kaznenih djela. Iako je razina antisocijalnog potencijala konstantna kroz vrijeme, svoj vrhunac postiže u adolescenciji kada je izrazit utjecaj vršnjaka, slabe veze s roditeljima i nastupaju hormonalne promjene koje su u skladu s procesom maturacije. Vodeći se teorijom prisile, Farrington (Siegel, 2007.) ističe čimbenike koji potencijalno vode do visokog antisocijalnog potencijala, a čimbenici su sljedeći: žudnja za materijalnim dobrima, željeni status među vršnjacima, seksualno zadovoljstvo i potreba za uzbuđenjem. Međutim, ljudi će koristiti antisocijalna ponašanja za postizanje ovih ciljeva samo u slučaju kada su frustrirani jer ih ne mogu ostvariti legitimnim putem. Farrington vjeruje da dugotrajni antisocijalni potencijal također ovisi o privrženosti i socijalizaciji. Ukoliko roditelji nagrađuju pozitivna ponašanja, a sankcioniraju ona nepoželjna, antisocijalni potencijal će biti nizak. Međutim, ukoliko djeca nisu razvila privrženost prema roditeljima, a roditelji su hladni i odbijajući, antisocijalni potencijal će biti visok. Osim obitelji, dugotrajni antisocijalni potencijal ovisi i o izloženosti drugim antisocijalnim modelima kao što su delinkventni članovi obitelji i vršnjaci, te pojavnost kriminaliteta u društvenoj sredini (Siegel, 2007.). Dugotrajni antisocijalni potencijal podrazumijeva i neke biološke elemente. Pronalazimo ga kod ljudi koji imaju tendenciju reagirati impulzivno bez razmišljanja o posljedicama. Djeca roditelja s kriminalnom prošlošću također mogu imati visoku razinu antisocijalnog ponašanja, dijelom zbog genetskom nasljeđa i neuspjeha u školi koji može ovisiti o niskoj inteligenciji, izraženoj impulzivnosti i niskoj razini anksioznosti. Farrington vjeruje da se razina antisocijalnog potencijala može smanjiti ukoliko osoba sklopi brak ili se preseli u mjesto s nižom stopom kriminaliteta.

Kratkotrajni antisocijalni potencijal – Farrington ističe kako osoba može biti pod utjecajem situacijskih čimbenika koji vode ka počinjenju kaznenog djela i to naziva kratkotrajnim antisocijalnim potencijalom. Neposredni životni događaji mogu povećati razinu antisocijalnog potencijala u određenom trenutku. Kratkotrajni antisocijalni potencijal varira i

pomiče se po kontinuumu ovisno o čimbenicima kao što su dosada, ljutnja, frustracija, pijanstvo, a isto tako može ovisi i o grupnom kontekstu kada je devijantno ponašanje podržano od strane vršnjaka. Kratkotrajni se antisocijalni potencijal odražava kroz kriminalne mogućnosti i dostupnost žrtava (Siegel, 2007.).

Prema teoriji integriranog kognitivnog antisocijalnog potencijala, vrsta kaznenih djela i ostali oblici antisocijalnih ponašanja, ovise o interakciji između osobe (sa svojom razinom antisocijalnog ponašanja) i socijalnog okruženja (posebno kriminalnih mogućnosti i dostupnosti žrtava). Hoće li osoba, s određenom razinom antisocijalnog ponašanja, počiniti kazneno djelo ili ne ovisi o kognitivnim procesima koji uključuju procijenjenu subjektivnu dobit, rizik i mogućnost različitih ishoda kao i prijašnja iskustva. Tako osobe s niskom razinom antisocijalnog potencijala neće činiti kaznena djela iako se racionalno čini da bi mogli, ali isto tako ako uzmemo u obzir neke efekte kratkotrajnog antisocijalnog potencijala kao što su dosada ili pijanstvo moguće je da osoba počinu kazneno djelo iako nema racionalu za takvo ponašanje. Svaka teorija pokušava odgovoriti na pitanje zašto ljudi počinju ili prestaju s činjenjem kaznenih djela? Prema teoriji integriranog kognitivnog antisocijalnog potencijala do dugoročnog činjenja kaznenih djela dolazi kada osoba s visokim antisocijalnim potencijalom internalizira dugoročnu motivaciju (npr. želja za materijalnim dobrima ili društvenim statusom), usavrši se u potrebnim fizičkim znanjima i vještinama te kada dođe do promjene u socijalizacijskim utjecajima (smanjuje se utjecaj roditelja, a raste utjecaj vršnjaka). Farrington (Siegel, 2007.) prestanak činjenja kaznenih djela obrazlaže padom u dugoročnoj motivaciji, sposobnošću pojedinca da svoje potrebe zadovolji na legalan način, slabljenjem fizičkih vještina s porastom dobi, smanjenom impulzivnošću, osnivanjem braka i obitelji te uspješnom karijerom. Kratkoročno činjenje kaznenih djela, s druge strane, potaknuto je kratkotrajnom motivacijom (npr. dosada, pijanstvo, frustracija) i povećanom mogućnošću za činjenje kaznenih djela (npr. češći izlasci). Ova skupina počinitelja prestaje s činjenjem kaznenih djela ukoliko dođe do redukcije energizirajućih čimbenika i smanjenja mogućnosti za činjenje kaznenih djela. Pojednostavljen pristup opisane teorije sažet je na slici 1.

Slika 1. Teorija integriranog antisocijalnog potencijala (Farrington, 2003.)

10 ANALIZA TRADICIONALNOG I PRISTUPA KRIMINOLOGIJE ŽIVOTNOG VIJEKA U OBJAŠNJAVANJU KRIMINALITETA

U ovom radu dotaknuli smo se tradicionalnog pristupa u objašnjenju kriminaliteta, a potom i novijeg pristupa pod nazivom kriminologija životnog vijeka. U tekstu koji slijedi, cilj je usporediti i analizirati ova dva pristupa s obzirom na: uzroke činjenja kaznenih djela, karakteristike maloljetnih i odraslih počinitelja, kaznena djela te načine prevencije činjenja kaznenih djela. Kao što se pokazalo kroz ovaj rad, a i kroz kriminološku povijest, uzroci činjenja kaznenih djela su raznovrsni i još uvijek se traga za njima stoga nas zanima kako na to gledaju tradicionalne teorije, a kako teorije kriminologije životnog vijeka. Isto tako, pokazalo se da različiti čimbenici utječu na maloljetne i odrasle počinitelje, ali i sve teorije ne objašnjavaju sva prijestupnička ponašanja, već samo određena na temelju kojih daju određene kriminološke odgovore. Zaključit ćemo s prevencijom kaznenih djela na koju se stavlja veliki naglasak u modernom dobu. Kao što su istraživači motivirani pronaći odgovor na pitanje: “Zašto ljudi čine kaznena djela?“, isto tako tako su motivirani u pronalasku odgovarajućih načina koji bi spriječili ili barem smanjili pojavnost kriminaliteta. Iako područje kriminologije trpi razna istraživanja i analize, za potrebe ovog rada odabrane su četiri kategorije koje bude najveći interes.

10.1 UZROCI ČINJENJA KAZNENIH DJELA IZ PERSPEKTIVE RAZLIČITIH TEORIJSKIH SKUPINA

Biološke teorije osvrću se na genetiku i čimbenike nasljeđa kao moguće uzroke činjenja kaznenih djela. Lombroso je tvrdio da se kriminalci mogu prepoznati prema određenim karakteristikama lica. Isto tako, zauzeo je stav, kako kriminalci predstavljaju evolucijski korak unatrag. Upravo zbog toga, smatrao je, ti pojedinci ne mogu kontrolirati svoje potrebe stoga čine kaznena djela (Singer i sur., 2002.). Osim Lombrosa, i Sheldon je doveo u vezu biološke čimbenike i činjenje kaznenih djela. Razvio je ideju somatotipova u objašnjavanju različitih antisocijalnih ponašanja. Definirao je tri tipa tijela za koja je vjerovao da su povezana s činjenjem kaznenih djela: mezomorfi, koji su atletski građeni; endomorfi, koji imaju prekomjerenu tjelesnu težinu i ektomorfi koji se opisuju kao mršavi i osjetljivi. Prema Sheldonu mezomorfní tipovi su skloniji činjenju nasilnih kaznenih djela (Maddan, Walker, Miller, 2008.). Jedno od prvih istraživanja o ulozi nasljeđa u delinkventom ponašanju napravio je Yohannes

Lange, njemački psihijatar (1936., prema Singer i sur., 2002.), koji je ispitao 30 parova blizanaca (muški blizanci u bavarskim kaznionicama i delinkventi smješteni na psihijatrijskom institutu u Munchenu). Od 13 parova jednojajčanih blizanaca, 10 partnera je već bilo u kaznionici, dok je kod 17 parova dvojajčanih blizanaca samo u dva slučaja partner izdržavao kaznu. Na osnovu ovih rezultata i sakupljene anamneze, Langu je bilo dovoljno da zaključi kako jednojajčani blizanci dijele iste podražaje koji izazivaju činjenje kaznenih djela, dok dvojajčani ne, iako su živjeli u sličnim društvenim sredinama. U biološkom smislu promatrao se i utjecaj bolesti na činjenje kaznenih djela, ali se jako brzo ustanovilo kako imaju posredan utjecaj, odnosno da mogu djelovati na psihu bolesnika koja može biti uzrok delinkventnog ponašanja i činjenja kaznenih djela (Singer i sur., 2002.). Noviji biološki pristupi se fokusiraju na biokemijske i neuropsihološke uvjete, nasljedne čimbenike i abnormalnosti te na inteligenciju. Ovo područje se naziva biosocijalnom kriminologijom, a podrazumijeva interdisciplinarni pristup koji zločin i antisocijalno ponašanje objašnjava kroz biološke i čimbenike okruženja (Rocque, Welsh i Raine, 2012.). Dakle, bez obzira na teoriju i autora, rana biološka objašnjenja, činjenje kaznenih djela pokušavaju objasniti samo kroz čimbenike nasljeđa i urođenih karakteristika, dok noviji pristup u objašnjenja uključuje kako socijalne tako i psihološke čimbenike.

Slabljenjem lombrozijanski usmjerenih teorija, jačaju istraživanja psiholoških čimbenika koji mogu utjecati na činjenje kaznenih djela (Singer i sur., 2002.). Unutar ove grupe, mnoge teorije su opisale delinkvenciju i činjenje kaznenih djela, a pregledom literature se mogu svrstati u pet kategorija: teorije učenja, teorije inteligencije, teorije osobnosti, psihopatološke teorije te kognitivne i teorije socijalnog razvoja. Teorije učenja ističu kako ljudi uče od ostalih ljudi koji ih okružuju. Prva istraživanja koja su uključivala proces učenja proveli su Edward Thorndike i Ivan Pavlov (Pavlov 2010/1927, prema Moore, 2011.). Zaključili su kako posljedice ponašanja pomažu daljnjem učenju te kako ponašanje utječe i na okoliš. U ovu skupinu pripada i teorija socijalnog učenja koju je razvio Bandura. Ova teorija podrazumijeva da je ponašanje oblikovano vanjskim i unutarnjim čimbenicima, te da je samo po sebi determinanta budućeg ponašanja, a devijantno ili ponašanje kojim se krši zakon je rezultat tog modela uzročnosti (Bandura, 1969., prema Moore, 2011.). U počecima, kada je IQ postao mjera za inteligenciju, vjerovalo se da je niska inteligencija uzrok činjenja kaznenih djela (Goddard 1914., prema Shoemaker 2005, prema Moore, 2011.). Kasnija istraživanja povezuju inteligenciju s ostalim rizičnim faktorima kao što je npr. školski (ne)uspjeh (McGloin et al., 2004; Moffitt, 1990, prema Moffitt, 1993, prema Moore, 2011.), a tek međusobno djelovanje

povezuju s mogućim činjenjem kaznenih djela. Dakle, veza između IQ-a i činjenja kaznenih djela je indirektna. Najistaknutija teorija osobnosti je psihoanalitička. Predstavnik psihanalitičke teorije Sigmund Freud je osobnost opisao kroz tri komponente: id, ego i superego. Freud je zaključio kako do činjenja kaznenih djela dolazi kada dođe do disbalansa između ovih kategorija. Psihopatološke teorije se koriste kako bi se opisala ozbiljnija, nasilna kaznena djela, a kao uzrok činjenja ističu manifestaciju mentalnih bolesti, pogotovo antisocijalnog poremećaja ličnosti i psihopatije. Kognitivne i teorije socijalnog razvoja se fokusiraju na mentalne procese koji nam pokušavaju objasniti ljudsko ponašanje i pomoću kojih razumijemo svijet oko sebe. Razni autori (Piaget, Kohlberg, Catalano i Hawkings, prema Moore, 2011.) su istaknuli kako se djeca razvijaju u određenim fazama u kojima određeni čimbenici (roditelji, vršnjaci, škola) više ili manje djeluju te kumulativnim učinkom dolazi do delinkventnog ponašanja.

Suprotno navedenim stajalištima, sociološke teorije smatraju da se uzroci činjenja kaznenih djela nalaze u vanjskim utjecajima, odnosno društvu. U skladu s tim, Durkheim (1951., prema Zembroski 2011.) ističe da uzroci pozitivnog ili negativnog ponašanja ne leže u pojedincu, već u grupama i socijalnim organizacijama. Sociološke teorije pojavu kriminaliteta povezuju s povoljnim ili nepovoljnim ekonomskim i društvenim uvjetima te samom kulturom društva u kojoj pojedinac živi. Sociolozi su često isticali kako nepovoljne gospodarske prilike dovode do niskog životnog standarda koji se neposredno povezivao s činjenjem kaznenih djela, a ovako to Hurwitz (1952., prema Singer i sur., 2002:83) opisuje:“(…) *kriminalna aktivnost pokazuje tendenciju znatnog porasta u razdobljima gospodarskih kriza i depresija* (...)“. Sa sociološkog stajališta proučavala se važnost migracija, kao i utjecaj primarnih grupa na pojavu neželjenih ponašanja (Singer i sur., 2002.). Najutjecajnije socijalne teorije o kriminalitetu su zasigurno one koje kreću od pojma anomije i kriminalnih supkultura. Pojam anomije je predstavio Durkheim, a za njega je nego djelo kriminalno kada vrijeđa jaka i jasno uspostavljena stanja zajedničke svijesti (DiCristina, 2016.). Iako ovime Durkheim objašnjava suštinu činjenja kaznenih djela, u svojoj teoriji ne objašnjava jasan uzrok, već samo navodi kako se činjenje kaznenih djela javlja zbog anomije, ali može biti povezan i sa drugim čimbenicima kao što su egoizam, moralni individualizam, spol, dob i slično. Cohen je 1995. objavio i svoj rad u kojim se toliko ne bavi zašto pojedinac postaje delinkvent, već zašto delinkventna supkultura nastaje u nekom sloju društva, a u drugom ne. On pridaje značenje primarnoj obitelji i njenom položaju u društvu, o čemu po njemu, ovisi daljnji razvoj djeteta koje postaje svjesno svog statusa, svojih mogućnosti i želja. Još jedan opis procesa u kojem

individua dolazi do činjenja kaznenih djela dao je i Sutherland (1961., prema Singer i sur., 2002:106) koji je razvio teoriju diferencijalne asocijacije u kojoj tvrdi da:“(...) *kriminalno ponašanje pojedinca rezultira iz njegova sudjelovanja u kriminalnom modelu ponašanja i iz kontakata s nositeljima tog oblika ponašanja.*“.

Kao odgovor na tradicionalna objašnjenja činjenja kaznenih djela razvio se pristup kriminologije životnog vijeka. Kriminologija životnog vijeka integrira sve tri komponente tradicionalnog pristupa. Ona činjenju kaznenih djela pristupa kao kompleksnom i slojevitom problemu čiji se uzrok ne krije samo u jednom čimbeniku. Isto tako, kriminologija životnog vijeka prepoznaje čovjeka kao dinamičko biće koje se s vremenom mijenja, pa u skladu s tim ističe kako se mijenjaju i čimbenici koji utječu na činjenje kaznenih djela. Teorije unutar pristupa kriminologije životnog vijeka se fokusiraju na pojedinca i na čimbenike koji su njemu specifični. O tim čimbenicima ovisi hoće li se uključiti, ili ne u činjenje kaznenih djela, i ako da kada će to biti (Carlsson i Sarnecki, 2016.). Moffit ističe važnost neuropsiholoških deficita koji se mogu pojaviti još prije rođenja djeteta, a povezani su s antisocijalnim ishodima. Na razvoj djeteta utječe zlouporaba droge od strane majke, loša prehrana ili izloženost štetnim stvarima za vrijeme trudnoće. Neuropsihološki deficiti u kombinaciji s nepodržavajućom okolinom, odnosno s roditeljima koji nemaju odgovarajuće roditeljske i životne vještine, dovode do činjenja kaznenih djela. Sampson i Laub u svojoj teoriji govore o uzrocima delinkvencije. Oni uzroke povezuju sa promjenama u socijalnoj kontroli u odnosu na obitelj, školu i vršnjake. Niska razina roditeljskog nadzora, neadekvatan roditeljski odgoj i niska razina privrženosti s roditeljima, kao i niska razina privrženosti prema školi su najbolji prediktori delinkvencije (Sampson i Laub, 2011.). Ključni konstrukt, na kojem se temelji Farringtonova teorija, kojim objašnjava činjenje kaznenih djela je antisocijalni potencijal. Ističe kako taj potencijal ovisi o impulzivnosti, kontroli, modeliranju i procesu socijalizacije (Farrington, 2014.). Kao što možemo zaključiti, Sampson i Laub su se više usmjerili na sociološku perspektivu, dok su Moffit i Farrington zauzeli psihološko objašnjenje činjenja kaznenih djela.

Slika 2. Pojednostavljeni prikaz različitih objašnjenja o uzrocima činjena kaznenih djela

	BIOLOŠKE TEORIJE	PSIHOLOŠKE TEORIJE	SOCIOLOŠKE TEORIJE	TEORIJE KRIMINOLOGIJE ŽIVOTNOG VIJEKA
UZROCI KRIMINALITETA	<ul style="list-style-type: none"> - genetika i čimbenici nasljeđa - proučavanje lubanje i oblika tijela u potrazi za uzrocima - novije teorije biosocijalnog pristupa kombiniraju biološke procese i značenje okoline 	<ul style="list-style-type: none"> - nedostatci u čovjekovoj ličnosti - naučena agresija i nasilje - naslijeđene osobine ličnosti - povezanost činjena kaznenih djela s mentalnim bolestima 	<ul style="list-style-type: none"> - utjecaj društvenih, ekonomskih i kulturnih čimbenika - utjecaj obitelji i socijalnih institucija 	<ul style="list-style-type: none"> - biopsihosocijalni pristup - ne postoji jedan uzrok činjena kaznenih djela - činjenje kaznenih djela se javlja kao kombinacija različitih čimbenika (npr. neuropsihološki deficit i obitelj)

10.2 KRIMINOLOŠKA MISAO O MALOLJETNIM I ODRASLIM POČINITELJIMA KAZNENIH DJELA

Iako su maloljetni počinitelji kaznenih djela jedna jako velika i kompleksna grupa kroz godine se pokazalo da posjeduju neke zajedničke karakteristike. Te karakteristike stavljaju mladu osobu u situaciju da čini ilegalne radnje, a nazivamo ih rizičnim čimbenicima. Rizični čimbenici nisu uzroci činjenja kaznenih djela, već nam ukazuju na veću vjerojatnost uključivanja u isto. Glueck i Glueck su 1950. (Thompson i Morris, 2016.) povezali neadekvatne roditeljske vještine, povijest činjenja kaznenih djela u obitelji i prkosne stavove adolescenata s pojavom delinkvencije. Isto tako su utvrdili da se s kombinacijom više rizičnih čimbenika povećava vjerojatnost pojave delinkvencije. Rizičnim čimbenicima su se bavili i Andrews, Bonta i Wormith (2006., prema Ricijaš, 2009.) koji razlikuju „veliku četvorku“ koja uključuje povijest antisocijalnog ponašanja, antisocijalne veze, antisocijalni obrazac osobnosti, antisocijalnu kogniciju; te „osam centralnih rizičnih čimbenika“ koji uz navedena četiri uključuju i, obitelj i/ili bračne odnose, školu i/ili posao, slobodno vrijeme i rekreaciju te konzumiranje sredstava ovisnosti. Zajedničko djelovanje ovih čimbenika dovodi do delinkventnog ponašanja, a Andrews i Bonta (2006., prema Ricijaš, 2009.) ističu da je najprediktivnije zajedničko djelovanje antisocijalnih stavova i veza te slaba samokontrola. Poznavanje i razumijevanje rizičnih čimbenika, koji opisuju maloljetničku delinkvenciju, je važno jer se prisustvom više njih povećava vjerojatnost da osoba nastavi činiti kaznena djela u odraslosti.

Mnoge tradicionalne teorije objašnjavaju maloljetničku delinkvenciju, osim bioloških. Kao što smo već zaključili, biološke teorije idu u smjeru postojanja bioloških karakteristika koje generalno osobu predisponiraju (ili ne) za činjenje kaznenih djela. Jedna od teorija koja objašnjava maloljetničku delinkvenciju je i psihoanalitička teorija koja je podrazumijevala postojanje problema u djetinjstvu koje onda dovodi do razvoja delinkventnog ponašanja. S druge strane, Sutherland u svojoj teoriji objašnjava pojavu delinkvencije, ali se bavi i istraživanjem kriminala bijelog ovratnika.

Moffit u svojoj dualnoj taksonomiji razlikuje počinitelje koje kaznena djela čine u adolescenciji, i one koji nastavljaju u odraslosti, a fokus rada je na objašnjavanju maloljetničke delinkvencije. Sampson i Laub govore o utjecaju socijalne kontrole na pojavu činjenja kaznenih djela i usmjeravaju se na životne prekretnice koje djeluju na odrasle počinitelje kaznenih djela, a Farrington tvrdi da njegova teorija objašnjava svakodnevne zločine od strane muškaraca koji

pripadaju radničkoj klasi (Carlsson i Sarnecki, 2016.). Za razliku od maloljetnih počinitelja kaznenih djela, kojima su važni obitelj, škola i vršnjaci, mladoj odrasloj osobi je važno visoko obrazovanje i/ili stručno osposobljavanje, posao i brak, a u kasnijoj životnoj dobi dominira brak, posao, roditeljstvo i uključenost u zajednicu. Ono što možemo zaključiti je kako i kod maloljetnika, tako i kod odraslih počinitelja kaznenih djela u među djelovanju su uglavnom isti čimbenici, samo imaju različitu razinu utjecaja u različitoj životnoj dobi.

Različita longitudinalna istraživanja (Eggleston i Laub, 2002., Zara i Farrington, 2009., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.) su pokazala da otprilike pola od svih odraslih počinitelja počinju s činjenjem kaznenih djela u kasnijoj dobi. Kako bi ispitali ove podatke, McGee i Farrington (2010., prema Carlsoon i Sarnecki, 2016.) su usporedili podatke o počiniteljima koji su s činjenjem kaznenih djela počeli u kasnijoj dobi (*orig. adult-onset*) sa njihovim samoiskazima. Pokazalo se da jedna trećina ipak ima povijest delinkventnog ponašanja. Kako bi se objasnio ovaj fenomen predložena su dva koncepta. Jedan se odnosi na počinitelje kaznenih djela s početkom u kasnijoj dobi, koji smo već spomenuli, a drugi se odnosi na osobe koje su u odraslosti tek pokazale istinska ponašanja (*orig. late bloomer*). Ove osobe, za vrijeme adolescencije, uvelike slične osobama koje ne čine kaznena djela, a tek poslije se pojavljuje rast u učestalosti činjenja kaznenih djela koja se nastavlja u odraslost. Važno je istaknuti da kada govorimo o osoba koja kaznena djela čine u kasnijoj dobi se odnosi na osobe koje su prvo kazneno djelo počinile nakon 18. godine (Krohn, Gibson i Thornberry, 2013.).

Prijašnje kriminološke teorije su zanemarivale preklapanje između činjenja kaznenih djela i antisocijalnog ponašanja, stabilnost činjenja kaznenih djela i antisocijalnog ponašanja kroz životni vijek i važnost međudjelovanja svih čimbenika, biopsihosocijalnih. Isto tako, većinom su se fokusirale na činjenje kaznenih djela u adolescenciji, kada je učestalost najveća, ali se nisu bavile daljnjim razvojem ponašanja (Farrington, 2003.). Ukratko, iako su prijašnje kriminološke teorije izrazito važne i njihov doprinos je neupitan, vidljivo je kako nisu razvojne i kako delinkvenciju i činjenje kaznenih djela objašnjavaju većinom iz svoje perspektive, ne uzimajući u obzir povezanost biologije, psiholoških procesa i utjecaje društva u kojem živimo.

Jedan od najvažnijih doprinosa teorija kriminologije životnog vijeka su i rezultati longitudinalnih istraživanja koji nam upravo omogućuju uvid u sve one perspektive kojih se tradicionalne teorije nisu doticale. Prednosti longitudinalnih istraživanja leže u proučavanju promjena unutar samog pojedinca kroz njegov životni vijek, u proučavanju životnih događaja u ljudskom životu i u proučavanju utjecaja rizičnih i zaštitnih čimbenika koji utječu na činjenje kaznenih djela u različitim periodima života (Farrington, 2015.).

10.3 PROUČAVANJE PRIRODE KAZNENOG DJELA U ODNOSU NA TEORIJSKE SKUPINE

Teorijski pristupi kao u svakom znanstvenom pristupu, pa tako i u kriminologiji, su nastali na temelju istraživanja određenih pojava. Kako bi istraživači dobili odgovor na pitanje – zašto ljudi čine kaznena djela?; važno je proučavati upravo kaznena djela i njihove karakteristike. Istraživački pristupi su se mijenjali kroz godine, pa su u skladu s tim promjenama nastajale i nove teorije, koje su opisivale činjenje kaznenih djela i osobe koje čine kaznena djela, iz različitih perspektiva. Proučavajući literaturu za ovaj rad postalo je vidljivo kako se biološke teorije ne fokusiraju na pojedina kaznena djela kako bi opisali fenomen činjenja kaznenih djela, već raspravljaju o biološkim čimbenicima koji dovode to takvih radnji i fizičkim karakteristikama koje su specifične za osobe koje čine kaznena djela. Lombroso je tako 1874. (Wolfgang, 1961.) opisao karakteristike lopova, silovatelja i ubojica. I Sheldonova teorija o somatotipovima je proučavala izgled i oblik tijela u odnosu na nasilna i nenasilna kaznena djela, a kao što je već navedeno mezomorfni tipovi će češće biti optuženi i osuđeni za nasilna kaznena djela (Maddan, Walker, Miller, 2008.).

Objekt psiholoških istraživanja nisu bila kaznena djela, već sama osoba i njene osobine ličnosti. Kao što je već spomenuto, ova skupina teorija povezivala je nedostatke u ličnosti s činjenjem kaznenih djela. U ovoj grupi teorija su se pokušale definirati razlike između delinkvenata i nedelinkvenata, a oslanjali su se na projektivne MMPI (*orig. Minnesota Multiphasic Personality Inventory*) testove (Singer i sur., 2002.). Ovi testovi su pokušali identifikirati osobine ličnosti zajedničke počiniteljima kaznenih djela. Dakle, psihološki pristup se fokusirao na razlikovanje svojstava između delinkvenata i nedelinkvenata, putem različitih instrumentarija i tehnika (Singer i sur., 2002.).

Sociološke teorije, s druge strane, od svojih istraživačkih početaka se bave povezivanjem različitih kaznenih djela s objašnjavanjem kriminaliteta. Tako je Qutelet (1835., prema Singer i sur., 2002.) postavio termički zakon kriminaliteta pa je smatrao, na primjer, da će se kaznena djela protiv života i tijela češće događati za vrijeme toplijih perioda, što znači da su ovisni o klimatskim čimbenicima. Osim Quteleta i neki drugi autori (Gerry, prema Manheim, 1960; Ferry, prema Manheim, 1960.; Achaffenburg, 1903., prema Singer i sur., 2002.) su pokušali dokazati da se u ljetnim mjesecima više pojavljuju krvni delikti, dok su imovinski zastupljeniji u zimskim periodima. Sociolozi su proučavali i utjecaj katastrofa na činjenje kaznenih djela tako je Centar za kriminološka istraživanja u Francuskoj (Lepointe, 1987., prema

Singer i sur., 2002.) istraživao događaje vezane uz erupciju vulkana Guadeloupe iz 1976. godine. Pokazalo se da u prvim trenucima krize i straha nije dolazilo do kaznenih djela, ali kada bi napetost počela popuštati počele su se događati velike krađe i pljačke. Sociološki pristup u fokus zanimanja stavlja i događaje vezane uz rat. Došli su do zaključka da u tim situacijama dolazi do promjene u strukturi počinitelja iz razloga što su muškarci regrutirani na ratišta, stoga raste broj maloljetničke delinkvencije i povećana je delinkventna stopa kod žena. Kaznena djela koja se vežu uz ratne prilike, osim onih direktno vezanih uz ratovanje, su seksualni i imovinski delikti. Istraživanja o prostornoj podjeli kriminaliteta su od izrazite važnosti, a danas nam je poznato kako stopa činjenja kaznenih djela ovisi o veličini grada, kvartu, i prostornom uređenju. Paryž (1988., prema Singer i sur., 2002.) je proučavao utjecaj urbanizacije na kriminalitet (Poljska- Lublin) koji se od malog mjesta pretvorio u važno središte bakrene industrije, a ovo su neka od kazneni djela povezanih s tim promjena: krađa motornih vozila, gospodarski kriminalitet, ekološki i prometni kriminalitet, imovinski delikti i konzumiranje droga povezani s pojavom delinkventnih supkultura. Sutherland (Singer i sur., 2002.) je dio svog istraživanja usmjerio prema višim slojevima društva i korporacijama. Proučavanjem kriminaliteta „bijelih ovratnika“ postalo je vidljivo kako činjenje kaznenih djela nije rezervirano samo za najniže slojeve društva.

Farringtonova teorija integriranog kognitivnog antisocijalnog potencijala tvrdi da može objasniti samo „svakodnevnne zločine“ kao što su međuljudsko nasilje, krađe, vandalizam, pljačke, ilegalna zlouporaba i preprodaja droga, od strane muškaraca koji pripadaju radničkoj klasi u velikim gradovima kao što su Philadelphia, Boston, London, Copenhagen i Stockholom (Farrington, 2005., prema Carlsson i Sarnecki, 2016.). Sampson i Laub smatraju da su tipologije koje različita kaznena djela pripisuju različitim skupinama pogrešna, što proizlazi iz njihovog slaganja s općom teorijom kriminaliteta, iako su ove dvije teorije potpuno različite (Sampson, Laub, 2010.). Objašnjavaju, kako, na primjer, manifestacije nasilnih zločina možda jesu različite od manifestacija imovinskih, ali neovisno o tome da se mogu objasniti istim procesima; neformalnom socijalnom kontrolom, rutinskim aktivnostima i ljudskim djelovanjem (Sampson i Laub, 2011.). Moffit u svojoj dualnoj taksonomiji ne priča o tipovima kaznenih djela već o tipovima počinitelja, pa ih dijeli da one koje čine kaznena djela samo u adolescenciji i one koje to čine kroz čitav životni vijek (Moffit, 1993.). Unatoč razlikama između prethodno navedenim teorijama, kada sagledamo generalno, teorije kriminologije životnog vijeka pokušavaju objasniti činjenje najčešćih kaznenih djela kao što su krađe, provale, pljačke, nasilje, jednostavnije prevare, vandalizam i konzumiranje droga (Farrington, 2014.).

Slika 3. Pojednostavljeni prikaz odnosa kaznenih djela i teorijskih pristupa

	BIOLOŠKE TEORIJE	PSIHOLOŠKE TEORIJE	SOCIOLOŠKE TEORIJE	TEORIJE KRIMINOLOGIJE ŽIVOTNOG VIJEKA
KAZNENA DJELA	Objašnjenja se temelje na proučavanju počinitelja kaznenih djela i njihovih fizičkih karakteristika	Istražuju se osobine delinkvenata i nedelinkvenata putem različitih instrumentarija	Proučava se povezanost različitih kaznenih djela s opisivanjem kriminaliteta (krvni delikti, imovinski delikti, krađe, pljačke...)	Iako neke teorije opisuju tipologiju i zauzimaju generalan pristup (Moffit, Sampson i Laub), teorije iz ove skupine objašnjavaju najčešća kaznena djela navedena u tekstu

10.4 PREVENCIJSKI PRISTUPI ČINJENJU KAZNENIH DJELA

Ukoliko činjenje kaznenih djela povezujemo isključivo s facijalnim karakteristikama, genima i oblikom tijela postavlja se pitanje u smjeru slobodne volje? Ukoliko definiramo kako uzroci kriminaliteta leže u biološkim faktorima, na koji način možemo prevenirati pojavu takvog ponašanja? Ukoliko možemo predvidjeti tko će činiti kaznena djela, s obzirom na njegovo nasljeđe, smijemo li poduzimati preventivne akcije, koje u ovakvom okviru podižu mnoge etička pitanja. Predstavници ranih bioloških teorija su se pitali, smiju li lišiti slobode ljude koji imaju gensku predispoziciju za činjenje kaznenih djela? Kriminološka učenja temeljena na ideji nasljeđa kriminoloških predispozicija u sebi nose negativnu crtu jer ideja kao takva nam govori da se može malo toga napraviti kako bi se neutralizirali ti čimbenici (Singer i sur., 2002.).

Biosocijalne teorije, s druge strane, ističu međusobno djelovanje bioloških i socioloških čimbenika odgovornih za pojavu činjenja kaznenih djela, stoga sugeriraju da se preventijski napori usmjere na psihosocijalne dijelove biosocijalnog pristupa (Raine, 2002., prema Rocque, Welsh i Raine, 2014.).

Psiholozi su se usmjerili na prevenciju putem redukcije rizičnih faktora (impulzivnost, neuspjeh u školi, nedovoljan roditeljski nadzor i neadekvatne roditeljske vještine), te smatraju da ukoliko se, kroz preventivne programe, utječe na ove čimbenike, onda se može utjecati i na uključivanje u činjenje kaznenih djela. Učinkoviti preventivni programi uključuju kognitivno bihevioralni trening, predškolske programe intelektualnog obogaćivanja i treninge za roditelje (Farrington, 1996. prema Farrington 2001.).

Sociološki pristup prevenciji kriminaliteta uključuje situacijske tehnike i urbano planiranje, kako bi se strateški pristupilo prevenciji činjenja kaznenih djela. Jedna od strategija je i situacijsko suzbijanje kriminaliteta koje po Singeru i sur. (2002:361) uključuje:“ (...) *mjere usmjerene na specifične pojavne oblike kriminaliteta, planiranja i manipulacije u okolini gdje se kaznena djela pojavljuju. Sustavnim i stalnim mjerama smanjuje se mogućnost izvršavanja kaznenih djela.*“. Sociolozi ističu kako i sama zajednica igra veliku ulogu u suzbijanju kriminaliteta, stoga napori kao što su ophodnja građana ili susjedski nadzor mogu uvelike olakšati uspješnosti preventivskih politika koje provode određene institucije. Još jedan pristup koji ističe važnost okoline je prevencija kroz uređenje okoliša i urbani dizajn (*orig. Crime Prevention through Environmental Design*). Ovaj pristup se temelji na arhitektonskim dizajnima i uređenju okoliša i fokusirani su na kaznena djela razbojništva i provale, dok se situacijska prevencija primjenjuje na bilo kojem području i za bilo koje kazneno djelo (Balgač, 2012.).

Teorije kriminologije životnog vijeka nude različite preventivske perspektive. Prvo, sada je poznato da se djeca u riziku mogu prepoznati dosta rano, stoga je vrlo važno reagirati što prije kako bi se spriječio razvoj antisocijalnog ponašanja koje vodi do kroničnog činjenja kaznenih djela. Farrington (2014.) smatra da je važno razviti instrument koji će se baviti procjenom rizika djece koja su u opasnosti da odrastu u kronične počinitelje. Isti autor smatra da bi se istraživanja trebala usmjeriti na rizične čimbenike. Iako to nije novi pogled i ideja, Farrington smatra da s tim saznanjima treba razviti preventivnu metodu koja bi jačala zaštitne čimbenike koji mogu smanjiti utjecaj ovih rizičnih. Pristup kriminologije životnog vijeka smatra da nikad nije prerano, ali ni prekasno za uspješnu intervenciju. Stoga, osim usmjeravanja na rane intervencije, važno je razvijati i preventivne strategije koje bi spriječile činjenje

kaznenih djela u odraslosti (Farrington, 2014.). Ako uzmemo u obzir da kriminologija životnog vijeka na ljudski razvoj gleda kao na niz događaja koji se odvijaju kroz životni vijek na određeni način, bitno je uzeti u obzir da različiti rizični i zaštitni čimbenici djeluju u različitim životnim fazama, stoga prevencija ne smije biti usmjerena samo na jedno životno razdoblje i njemu pripadajuće rizične faktore.

Slika 4. Prikaz preventivskih pristupa različitih teorijskih grupa

	BIOLOŠKE TEORIJE	PSIHOLOŠKE TEORIJE	SOCIOLOŠKE TEORIJE	TEORIJE KRIMINOLOGIJE ŽIVOTNOG VIJEKA
PREVENCIJSKI PRISTUP	Prevenција u velikoj mjeri nije moguća zbog bioloških predodređenosti za činj enje kaznenih djela. Biosocijalni pristup fokus stavlja na psihosocijalne mehanizme.	Prevenција putem rizičnih faktora. Primjer: KBT, trening za roditelje	Usmjerene na jačanje zajednice, situacijske tehnike i urbano planiranje. Primjer: CPTED pristup	Usmjerene na biologiju, psihološke mehanizme i okolinu pojedinca. Kombinira različite pristupe. Istraživanje rizičnih i zaštitnih čimbenika i međusobnog djelovanja u prevenciji činj enja kaznenih djela. Potrebno je razvijati preventivske pristupe za različite životne faze, a od velike važnosti je implementirati određeni pristup dovoljno rano da se spriječi razvoj kroničnih počinitelja kaznenih djela.

11 ZAKLJUČAK

Polazna misao ovog rada bila je analizirati i usporediti na koji način pojavu kriminaliteta i ostale važne procese koji doprinose činjenju kaznenih djela objašnjavaju tradicionalne skupine teorija, a kako teorije kriminologije životnog vijeka. Kroz diplomski rad prvo je prikazan tradicionalni pristup kriminaliteta prema grupama teorija, biološkim, psihološkim i sociološkim. Nakon toga fokus se pomiče na definiranje i objašnjavanje povijesti kriminologije životnog vijeka i pojedinih teorija koje zauzimaju važno mjesto u današnjem pogledu na kriminalitet. Za analizu i usporedbu odabrane su četiri kategorije koje su pumnije proučavane, a to su: uzroci činjenja kaznenih djela, pogled na maloljetne i odrasle počinitelje kaznenih djela, priroda kaznenih djela i preventivski pristupi činjenju kaznenih djela.

Generalno možemo zaključiti kako tradicionalni pristup kriminalitetu pristupa isključivo iz jednog kuta koji ovisi o istraživaču. Tradicionalne teorije govore o jednom uzroku koji je odgovoran za činjenje kaznenih djela pa tako biološke teorije stavljaju naglasak na nasljeđe, psihološke na nedostatke u ličnosti, a sociološke na utjecaj društva i društvenih procesa. O pristupu je ovisilo i proučava li se prirodna kaznenog djela ili osobine počinitelja. Preventivski naponi su usklađeni s različitim pristupima pa tako biološke teorije ne vide kako bi se činjenje kaznenih djela moglo prevenirati ako je naslijeđeno, psihološke naglasak stavljaju na jačanje kognitivnih vještina, a sociološke teorije ističu važnost okoline i zajednice.

Teorije kriminologije životnog vijeka u mnogim stvarima se poklapaju s tradicionalnim teorijama, ali glavna razlika je u interdisciplinarnom pristupu i viđenju činjenja kaznenih djela kao dinamičkog procesa. Ove teorije se fokusiraju na pojedinca, njegovu biologiju, psihološke procese i okolinu, a činjenje kaznenih djela objašnjavaju međusobnim djelovanjem tih čimbenika. Isto tako, teorije kriminologije životnog vijeka smatraju da su uzroci kriminaliteta višestruki i da se uvjeti pod kojima se čine kaznena djela mijenjaju kako se mijenja i osoba kroz životni vijek. Upravo su longitudinalna istraživanja životnog vijeka omogućile uvid u dinamiku promjena i razlike u činjenju kaznenih djela u adolescenciji i odrasloj dobi, a sukladno uvidima ističu kako se preventivske politike trebaju implementirati u različitim životnim fazama.

Iako postoji mnogo istraživanja unutar kriminologije životnog vijeka koja se fokusiraju na pojedine aspekte osobe i kriminaliteta, čitajući literaturu i potaknuta promišljanjima Sampsona i Lauba (2016.) kao područje budućeg istraživanja koje je meni osobno privuklo pažnju je područje životnih prekretnica koje su isto tako dinamične i podložne socijalnim promjenama.

Kao što su i sami autori istaknuli, bilo bi zanimljivo istražiti kako socijalne promjene kao što su - nesigurnost na tržištu rada, izraziti tehnološki napredak ili problemi institucije braka koji su sve češći simptom modernog društva, utječu na mijenjanje razvojnog konteksta.

12 LITERATURA

1. Ayugi, R.J. (2007.). Biological factors and criminal behavior. Criminology and Penology handout no 3. Moi University Schools of Law.
2. Ayugi Masinde, R.J. (2009.). Psychological theories of criminality. Criminology and Penology handout no 3. Moi University Schools of Law.
3. Balgač, I. (2012.). Prevencija kriminaliteta kroz uređenje okoliša i urbani dizajn – smjernice CPTED-a. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb.
4. Bandura, A. (1971.). Social learning theory. New York: General Learning Press.
5. Blokland, A. A. J., Nieuwebeerta, P. (2010). Life course criminology. In P. Knepper, & S. G. Shoham (Eds.), International Handbook of Criminology (51-94). London.
6. Blumstein, A., Cohen, J., Roth, J.A., Visher, C.A. (1986.). Criminal careers and „Career Criminals“ – Volume I. National Academy Press, Washington, D.C. Pristupljeno 19.08.2018. <https://www.nap.edu/read/922/chapter/5>
7. Blumstein, A., Cohen, J., Farrington, D.P. (1988.). Criminal career research: Its value for criminology. Criminology, 26 (1).
8. Burns, C.E. (2013.). Examining Juvenile Delinquency Contributors through Life-Course and Strain Theory. Electronic Theses and Dissertations. Pristupljeno 21.08.2018. <https://dc.etsu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3655&context=etd>
9. Carlsson, C., Sarnecki, J. (2016.). Life-course criminology. SAGE Publications Ltd.
10. Cherry, K. (2017.). What are the Id, Ego and Superego? The structural Model of Personality. Reviewed by Steven Gans, MD. Pristupljeno 01.06.2018., <https://www.verywellmind.com/the-id-ego-and-superego-2795951>,
11. Cressey, D.R. (1960.). The Theory of Differential Association: An Introduction. Social problems, 8 (1), 2-6.
12. DiCristina, B. (2015.). Durkheim's theory of anomie and crime: A clarification and elaboration. Australian & New Zealand Journal of Criminology, 0 (0), 1-21.
13. Doležal, D. (2009.). Kriminalna karijera i kriminalni životni stil. Doktorski rad. Edukacijsko rehabilitacijski fakultet. Zagreb. Pristupljeno 17.08.2018. http://www.academia.edu/1292257/Kriminalna_karijera_i_kriminalni_zivotni_stil
14. Dragičević Prtenjača, M. (2014.). Počinitelji kaznenih djela prema talijanskoj pozitivističkoj školi u svjetlu zauzetih shvaćanja pozitivnopravne teorije. Pravni fakultet, Sveučilište u Zagrebu.

15. Ellis, L., Walsh, A. (1999.). Criminologists' opinions about causes and theories of crime and delinquency. *The Official Newsletter of the American Society of Criminology*, 24 (4).
16. Ellwood, C.A. (1912.). Lombroso's Theory of Crime. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 2 (5).
17. Farrington, D.P. (2001.). Crime prevention. The British Psychological Society. Pristupljeno 06.09.2018., <https://thepsychologist.bps.org.uk/volume-14/edition-4/crime-prevention-0> ,
18. Farrington, D.P. (2003.). Developmental and life-course criminology: key theoretical and empirical issues - the 2002 Sutherland award address. *Criminology*, 41 (2).
19. Farrington, D. P. (2014). Integrated Cognitive Antisocial Potential Theory. *Encyclopedia of Criminology and Criminal Justice*, 2552–2564.
20. Farrington, D. P. (2015). Prospective longitudinal research on the development of offending. *Australian & New Zealand Journal of Criminology*, 48 (3), 314–335.
21. Farrington, D.P., Ttofi, M.M., Crago, R.V., Coid, J.W. (2014.). Prevalence, frequency, onset, desistance and criminal career duration in self-reports compared with official records. *Criminal Behaviour and Mental Health*, (24), 241-253.
22. Farrington, D.P., Ttofi, M.M., Piquero, A.R. (2016.). Risk, promotive, and protective factors in youth offending: Results from the Cambridge study in delinquent development. *Journal of Criminal Justice*, (45), 63-70.
23. Gibson, C.L., Krohn, M.D. (2013.). *Handbook of a Life – Course Criminology*. Springer Science. New York.
24. Gottfredson, M. (2017.). *Self-Control Theory and Crime*. Oxford Research Encyclopedia of Criminology.
25. Hutchison, E.D. (2007.). *Dimensions of Human Behavior: The Changing Life Course – 1.poglavlje, (3-37)*. SAGE publications.
26. Jennings, W.G., Donner, C.M. (2014.). *The Encyclopedia of Theoretical Criminology: Life-Course Criminology*. Blackwell Publishing Ltd.
27. Jennings, W.G., Reingle, J.M. (2012.). On the number and shape of developmental/life - course violence, aggression and delinquency trajectories: A state-of-the-art-review. *Journal of Criminal Justice*, (40), 472-489.
28. Kok, J. (2007.). Principles and prospects of the life course paradigm. *Annales de démographie historique*, (1), 203-230.

29. Krohn, M.D., Gibson, C.L., Thornberry, T.P. (2013.). Under the protective bud the bloom awaits: a review of theory and research on adult-onset and late-blooming offenders. U C.L. Gibson i M.D. Khron (ur.), *Handbook of Life-course Criminology*, (183-200.). Springer Science. New York.
30. Laub, J.H., Sampson, R.J. (1993.). Turning Points in the Life Course: Why change matters to the study of crime. *Criminology*, 31(3), 301-325.
31. Loeber, R., Le Blanc, M. (1990.). Toward a Developmental Criminology. *Crime and Justice*, (12), 375-473.
32. Macleod, J.F., Grove, P.G., Farrington, D.P. (2012.). *Explaining Criminal Careers – Implications for Justice Policy*. University of Oxford.
33. Maddan, S., Walker, J. T., & Miller, J. M. (2008). Does size really matter? *The Social Science Journal*, 45 (2), 330–344.
34. Martinjak, D., Odeljan, R. (2016.). *Etiološki i fenomenološki čimbenici maoljetničke delinkvencije*. Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske.
35. McGee, T.R., Farrington, D.P. (2016.). *Developmental and Life – Course Theories of Crime*. U A.R. Piquero (ur.), *The Handbook of Criminological Theory* (336-355). John Wiley & Sons, Inc.
36. Merton, R.K. (1938.). Social Structure and Anomie. *American Sociological Review*, 3 (5), 672-682.
37. Moore, M. (2011.). Psychological Theories of Crime and Delinquency. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, (21), 226-239.
38. Neugebauer, R., Wijbrand Hoek, H., Susser, E. (1999.). Prenatal Exposure to Wartime Famine and Development of Antisocial Personality Disorder in Early Adulthood. *Journal of the American Medical Association* , 281 (5), 455-462.
39. Osgood, D.W. (2005.). Making Sense of Crime and the Life Course. *The Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 602, 196-211.
40. Petras, H., Nieuwebeerta, P., Piquero, A.R. (2010.). Participation and frequency during criminal careers across the life span. *Criminology*, 48 (2).
41. Piquero, A.R. (2016.). *The Handbook of Criminological Theory*. John Wiley & Sons, Inc.
42. Piquero, A.R., Farrington, D.P., Blumstein, A. (2003.). *The criminal career paradigm*. The University of Chicago.

43. Piquero, A.R., MacDonald, J.M., Parker, K.F. (2002.). Race, Local Life Circumstances and Criminal Activity. *Social Science Quarterly by the Southwestern Social Science Association*, 83 (3), 654-670.
44. Piquero, A.R., Farrington, D.P., Blumstein, A. (2007.). *Key Issues in Criminal Career Research*. Cambridge University Press.
45. Piquero, A.R., Piquero, N.L., Terry, K.J., Youstin, T. (2008.). Uncollaring the criminal – Understanding Criminal Careers of Criminal Clerics. *Criminal Justice and Behavior*, 35 (5), 583-599.
46. Ricijaš, N. (2009.). *Pripisivanje uzročnosti vlastitog delinkventnog ponašanja mladih*. Doktorska dizertacija. Studijski centar socijalnog rada, Zagreb. Pristupljeno 08.09.2018., http://bib.irb.hr/datoteka/384000.DOKTORAT_Neven_Ricijas.pdf
47. Rocque, M., Welsh, B. C., i Raine, A. (2012). Biosocial criminology and modern crime prevention. *Journal of Criminal Justice*, 40(4), 306–312.
48. Rocque, M., Welsh, B. C., Raine, A. (2014). Policy Implications of Biosocial Criminology. *Crime Prevention and Offender Rehabilitation*. Pristupljeno 06.09.2018., https://www.researchgate.net/publication/261595842_Policy_Implications_of_Biosocial_Criminology_Crime_Prevention_and_Offender_Rehabilitation
49. Sampson, R.J., Laub, J.H. (2005.). A Life-Course View of the Development of Crime. *The ANNALS of the American Academy of Political and Social Science*.
50. Sampson, R.J., Laub, J.H. (2011.). A general Age-Graded Theory of Crime: Lessons Learned and the future of the Life-Course Criminology. University of Maryland. Pristupljeno 24.08.2018., https://www.researchgate.net/publication/267817138_A_General_Age-Graded_Theory_of_Crime_Lessons_Learned_and_the_Future_of_Life-Course_Criminology
51. Sampson, R.J., Laub, J.H. (2015.). Turning Points and the Future of Life - Course Criminology: Reflections on the 1986 Criminal Careers Report. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 53 (3), 321-335.
52. Sampson, R.J., Laub, J.H. (2010.). Age-graded Theory of Informal Social Control. U F.T. Cullen i P. Wilcox (ur.), *Encyclopedia of Criminological Theory*. SAGE Publications, Inc. Pristupljeno 04.09.2018., https://study.sagepub.com/system/files/Sampson%2C_Robert_J.%2C_and_John_H._Laub_-_Age-Graded_Theory_of_Informal_Social_Control.pdf
53. Siegel, L.J. (2007.). *Criminology: The Core*. 3. izdanje. Thomson Wadsworth.

54. Silverman, R.A. (1994.). *Crime in the Making: Pathways and Turning Points through Life* by Robert J. Sampson; John H. Laub. *The Canadian Journal of Sociology*, 19 (3), 430-431.
55. Singer, M. (1996.). *Kriminologija*. Nakladni zavod Globus: Ministarstvo unutarnjih poslova Republike Hrvatske, Zagreb.
56. Singer, M., Kovčo Vukadin, I., Cajner Mraović, I. (2002.). *Kriminologija*. Nakladni zavod Globus: Edukacijsko-rehabilitacijski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
57. Sullivan, C.J., Piquero, A.R. (2016.). *The Criminal Career Concept: Past, Present, and Future*. *Journal of Research in Crime and Delinquency*, 53 (3), 420-442.
58. Thompson, K.C., Morris, R.J. (2016). *Juvenile Delinquency and Disability, Advancing Responsible Adolescent Development: Characteristics of Juvenile Delinquents*. Springer International Publishing Switzerland, 9-30.
59. Vere van Koppen, M. (2018.). *Criminal Career Dimensions of Juvenile and Adult-Onset Offenders*. *Journal of Developmental and Life-Course Criminology*, (4), 92-119.
60. Warr, M. (1998.). *Life-course transitions and desistance from crime*. *Criminology*, 36 (2).
61. Wolfgang, M.E. (1961.). *Pioneers in Criminology: Cesare Lombroso (1825-1909)*. *Journal of Criminal Law and Criminology*, 52 (4), 361-391.
62. Zembroski, D. (2011). *Sociological Theories of Crime and Delinquency*. *Journal of Human Behavior in the Social Environment*, 21(3), 240–254.